

J. P. TRAP

KONGERIGET
DANMARK

FJERDE OMARBEJDEDE UDGAVE

PAA GRUNDLAG AF DEN AF H. WEITEMEYER UDGIVNE 3. UDGAVE
OG UNDER MEDVIRKNING AF VIDENSKABSMÆND, FAGFOLK OG
STEDLIGE MEDDELERE FRA ALLE LANDETS EGNE

UDGIVET AF

GUNNAR KNUDSEN

I. BIND

INDLEDENDE BESKRIVELSE AF DANMARK
KØBENHAVN OG FREDERIKSBERG

KØBENHAVN 1929
G. E. C. GADS FORLAG
(FREDERIK GAD)

KØBENHAVN OG FREDERIKSBERG.

	Pag.
I. INDLEDNING	201
<p style="margin-left: 20px;">Beliggenhed p. 201. Grænser og Omegn p. 202. Oprindelse, Udvikling, Kvarterer p. 204. Færdselsaarer p. 208. Anlæg p. 215. Udstrækning og Areal p. 220. Finansielle Forhold p. 221. Administrative Forhold p. 224. Inddeling i Kvarterer p. 225.</p>	
II. BYGNINGER OG INSTITUTIONER.....	228
<i>Kirker, Kapeller m. m., Kirkegaarde</i>	228
<p style="margin-left: 20px;">Kirker under Vor Frue Provsti p. 228. Kirker under Holmens Provsti p. 263. Kirker under Vestre Provsti p. 287. Kirker under Frederiksberg Provsti p. 296. Skt. Nicolai Kirkebygning p. 303. Kirker for Menigheder udenfor Folkekirken p. 306. Kirkegaarde p. 321.</p>	
<i>Slotte og Palæer</i>	327
<p style="margin-left: 20px;">Christiansborg p. 327. Rosenborg p. 346. Amalienborg p. 354. Prinsens Palæ p. 360. Charlottenborg p. 364. Frederiksberg Slot p. 372.</p>	
<i>Administrations- og Retsbygninger</i>	378
<p style="margin-left: 20px;">Ministerialbygninger p. 378. Arkiver p. 380. Raadhuse p. 385. Retsbygninger p. 397. Politibygninger p. 402.</p>	
<i>Undervisningsanstalter og Skoler</i>	405
<p style="margin-left: 20px;">Universitetet og dertil knyttede Institutioner p. 405. Kollegier p. 421. Polyteknisk Lærestanstalt p. 429. Landbohøjskolen p. 433. Andre Stats-Lærestalter p. 437. Seminarier p. 442. Tekniske Skoler p. 443. Handelsskoler p. 446. Husholdningsskoler p. 448. Idræt p. 450. Statens højere Almenskoler p. 452. Kommunale Skoler p. 455. Private Børneskoler p. 464. Abnormskoler p. 471.</p>	
<i>Biblioteker og videnskabelige Institutioner</i>	475
<i>Museer</i>	486
<i>Teatre</i>	502
<i>Hospitals- og Forsørgelsesvæsen</i>	508
<p style="margin-left: 20px;">Statshospitaler p. 508. Kommunale Hospitaler p. 516. Amtssygehus p. 527. Private Hospitaler p. 528. Andre Institutioner under Sundhedsvæsenet p. 534. Kbh.s Forsørgelsesvæsen p. 536.</p>	
<i>Stiftelser og Velgørenhedsinstitutioner</i>	542
<p style="margin-left: 20px;">Stiftelser som henhører under Foreninger og Lav p. 542. Andre Stiftelser p. 552. Asylter, Børne- og Optagelseshjem p. 561. Andre velgørende Institutioner p. 566.</p>	

	Pag.
<i>Hær og Flaade. Militære Etablissementer</i>	568
Landbefæstning p. 568. Søbefæstning p. 570. Orlogsværftet og Flaadestationen p. 571. Chr. IV's Tøjhus p. 577. Kastellet p. 580. Kaserner p. 582. Militære Institutioner p. 583.	
<i>Københavns Havn</i>	585
Frihavnen p. 588. Toldhavnen p. 592. Besejling og Udnyttelse p. 607.	
<i>Børsen</i>	608
<i>Pengeinstitutter</i>	611
Banker p. 611. Sparekasser p. 617. Kredit- og Hypotekforeninger p. 619. Forsikringsselskaber p. 621. Andre Pengeinstitutter p. 627.	
<i>Trafik- og Kommunikationsvæsen</i>	631
Post- og Telegrafvæsen p. 631. Rederier p. 635. Jærnbaner p. 637. Sporveje p. 645.	
<i>Hoteller</i>	647
<i>Foreningsbygninger</i>	649
<i>Dagblade</i>	661
<i>Kommunale tekniske Anlæg</i>	663
Vandforsyning p. 663. Belysningsvæsen p. 669. Kloakvæsen p. 674. Vejvæsen p. 679. Torvevæsen p. 681. Brandvæsen p. 686. Politivæsen p. 689. Badeanstalter p. 692.	
<i>Parker og Lystanlæg m. m. Monumenter</i>	694
<i>Gamle Huse</i>	712
III. BEFOLKNINGS-, ERHVERVS- OG BOLIGFORHOLD m. m.	727
<i>Befolknings- og Erhvervsforhold</i>	727
<i>Bolig-, Leje- og Ejendomsforhold</i>	731
<i>Større Fabrikker og industrielle Anlæg</i>	733
<i>Handels- og Søfartsforhold</i>	749
IV. HISTORIE	758
Københavns Terrænforhold og ældste Udvikling p. 758. Det middelalderlige København p. 762. Byens Kirker, Klostre og Gilder i Middelalderen p. 769. Fra Reformationen til den store Ildebrand p. 773. København 1728-1800 p. 788. København 1800-1850 p. 793. København 1850-1900 p. 796. København i det 20. Aarhundrede p. 802.	
<i>Frederiksberg</i>	807
<i>De gamle Landsbyer paa Hovedstadens Omraade</i>	813
<i>Litteraturfortegnelse</i>	816
De vigtigste Skrifter, der vedkommer Københavns og Frederiksbergs Topografi og Historie p. 816. De vigtigste Værker og Samlinger, der vedkommer Topografien for hele Landet eller større Dele af det p. 821.	

BILAG.

Kort over København og Frederiksberg, i 2 Blade.

Axelborg.

III.

Befolknings-, Erhvervs- og Boligforhold m. m. Befolknings- og Erhvervsforhold.

Den første danske Folketælling afholdtes i 1769. Men Rubin har ved Hjælp af Kirkebøgernes Fødselstal beregnet det københavnske Folketal længere tilbage i Tiden, saaledes til c. 25,000 i 1633, knap 30,000 i Tiden kort før Enevældens Indførelse og til c. 60,000 i 1680-90. Den meget betydelige Stigning i Enevældens første Tid forklares bl. a. ved Københavns voksende Betydning som Sæde for Kongen og Administrationen samt Garnisonens Forøgelse. I 1710 anslaaes Folketallet til c. 66,000, men efter Pestens Hærgninger i de følgende Aar til kun c. 44,000, hvorefter Sygdommen altsaa skulde have bortrevet en Tredjedel af Byens Befolkning.

Ved Folketællingen i 1769 udgjorde den københavnske Befolkning c. 92,500 Personer, heri medregnet Militære, der iøvrigt ikke inddrogtes under Folketællingen. De forskellige Tællinger i det 19. Aarhundrede viste en meget uregelmæssig Befolkningsstilvækst. Fra 1801 til 1840 steg Folketallet kun fra 100,975 til 120,819, svarende for hele Tidsrummet til knap $\frac{1}{2}$ % aarlig. Grunden til denne meget langsomme Stigning maa søges i den daværende økonomiske Stilstand, som i første Række gik ud over Hovedstaden. Efter 1840 og navnlig i Halvtredserne og Tredserne er der nogen Fremgang i Erhvervslivet, der forøger Befolkningsstilvæksten til omkring $1\frac{1}{2}$ % aarlig, saaledes at Folketallet i 1870 er naaet op paa

181,291. Og i den følgende Periode, da Voldene rives ned, og der opføres helt nye Bykvarterer indenfor Søerne, indvandrer der megen udenbys Arbejdskraft, og Københavns aarlige Tilvækst stiger nu stærkt i Halvfjerdserne og navnlig i første Halvdel af Firserne, da den udgør omkring $3\frac{1}{2}\%$ aarlig, saaledes at Folketallet er bragt op paa 280,054 i 1885. I den følgende Tid er Tilvæksten langsommere, og i 1895 er Folketallet 333,835. Paa Grund af de forestaaende Indlemmelser i København af de tilstødende Kommuner udsættes den følgende Folketælling til $\frac{1}{2}$ 1901, og i dette og det følgende Aar skete Indlemmelsen i København af Valby, Brønshøj og Sundbyerne, der forøgede Kommunens Areal til over det dobbelte. Ved Folketællingen $\frac{1}{2}$ 1901 havde København indenfor sine fremtidige Grænser, herunder indbefattet Sundbyerne, der først indlemmedes i 1902, 400,575 Beboere. Ved de følgende Tællinger voksede Byens Indbyggertal til 426,540 i 1906, 462,161 i 1911, 506,390 i 1916 og 561,344 i 1921. Siden 1924 er Folketallet pr. $\frac{1}{2}$ beregnet paa Grundlag af aarlige den $\frac{5}{11}$ afholdte Tællinger, i 1928 ansloges Tallet til 599,776.

Frederiksberg var i 1801 en lille Landsby med et Folketal paa 1172, der endnu i 1855 kun var vokset til 4342; men fra nu af skyder det raskere i Vejret, udgør 8164 i 1860, 16,878 i 1870 og 26,510 i 1880, og i de følgende Tiaar tager det stærk Fart til 46,954 i 1890, 76,231 i 1901 og 97,237 i 1911. Herefter indtræder der en Standsning, saaledes at det i 1927 kun er naaet op paa 103,701. Gentofte Kommune er talmæssig først kommet til at spille en betydende Rolle i de sidste Aartier. Folketallet udgjorde i 1801 1962, i 1890 7449, i 1901 14,470 og i 1927 41,296.

Om de store Forskydninger i Folketallet, der er foregaaet indenfor Københavns Bydele (hygiejniske Distrikter) siden Indlemmelserne i 1901 og 1902, faas Oplysninger af nedenstaaende Oversigt:

	1901	1911	1921	1927
1. København indenfor Søerne og Christianshavn	152,722	127,785	128,812	118,639
2. Østerbro	36,251	61,724	76,083	78,916
3. Indre Nørrebro	83,328	81,111	89,402	86,433
4. Ydre Nørrebro	22,182	42,661	50,407	57,729
5. Vesterbro	65,564	74,681	84,820	79,278
6. Valby	7,484	13,679	26,507	36,888
7. Brønshøj	9,964	18,214	32,677	53,693
8. Amagerbrokvarteret og Sundbyerne	22,491	41,312	71,267	85,383
9. Skibe i Havnen og paa Reden	589	994	1,369	1,488
København ialt	400,575	462,161	561,344	598,447

Man ser, hvorledes Befolkningens Tyngdepunkt med rivende Hast forskyder sig fra Københavns indre til dens ydre Kvarterer, særlig de indlemmede Distrikter, hvis Befolkningstilvækst i 1921-27 er større end hele Københavns. Alene Brønshøjs Tilvækst udgør i dette korte Tidsrum over 20,000. I de sidste Aar er det ikke alene den gamle By, men ogsaa de indre Forstæder, som aftager i Folketal.

Vi skal her nævne de københavnske Gader, der i 1925 havde det største Beboertal: Ryesgade 7801, Nørrebrogade 7174, Vesterbrogade 6107, Saxogade 5711, Blegdamsvej 5601, Amagerbrogade 4590, Østerbrogade 4541, Jagtvejen 4469, Oehlen-

schlagersgade 3970, Prinsessegade 3813. Paa Frederiksberg havde Fasanvej (Nordre- og Østre-) 5513, Nyelandsvej 3553 og Godthaabsvej 3030 Beboere.

Sognevis fordelte Københavns Folketal sig pr. $\frac{5}{11}$ 1927 saaledes: Vor Frue S. 10,671, Helligaands S. 8131, Trinitatis S. 8595, Skt. Andreas S. 19,160, Nazareth S. 5786, Fredens S. 6573, Skt. Johannes S. 25,226, Blaagaards S. 9182, Brorsons S. 9456, Helligkors S. 11,637, Betlehems S. 5209, Simeons S. 13,374, Samuels S. 8562, Kingos S. 10,002, Stefans S. 17,251, Annas S. 12,554, Kapernaums S. 13,683, Brønshøj S. 16,076, Bispebjerg S. 5230, Grøndal S. 8141, Vanløse S. 10,572, tilsammen under Vor Frue Provsti 235,071; endvidere Maria S. 9394, Elias S. 9497, Apostelkirkens S. 10,415, Gethsemane S. 9079, Skt. Matthæus S. 15,060, Absalons S. 8984, Kristkirkens S. 10,888, Enghave S. 9933, Jesus Kirkens S. 12,101, Frederiksholms S. 6514, Timotheus S. 18,243, tilsammen for Vestre Provsti 120,108; endvidere Holmens S. 8487, Zebaoths (Garnisons) S. 6071, Frederiks S. 7618, Skt. Pauls S. 13,878, Esajas S. 8364, Frihavns S. 10,694, Kastels S. 2936, Skt. Jacobs S. 12,549, Luthers S. 12,478, Davids S. 8797, Hans Egedes S. 5977, Sions S. 22,583, Aldersro S. 18,498, Christians S. 10,589, Hans Tavsens S. 13,333, Vor Frelsers S. 13,629, Nathanaels S. 12,864, Allehelgens S. 10,202, Sundby S. 23,513, Filip S. 18,720, tilsammen for Holmens Provsti 241,780. Paa Frederiksberg var Fordelingen pr. $\frac{5}{11}$ 1925 sognevis: Frederiksberg S. 19,491, Skt. Markus S. 16,806, Skt. Lukas S. 9296, Skt. Thomas S. 7832, Mariendals S. 15,325, Godthaabs S. 14,136, Solbjerg S. 12,177, Lindevangs S. 9146, tilsammen for Frederiksberg 104,209.

Af Folketallet i København $\frac{5}{11}$ 1927 598,447 var 275,073 Mænd og 323,374 Kvinder, svarende omtrent til 46 mod 54 %. Den store Talforskel forklares bl. a. ved Kvindernes store Indvandring (navnlig af Tyende og Syersker), der foregaar mere regelmæssig end Mændenes samtidig med, at Kvinderne har ringere Dødelighed. Talforholdet mellem de to Køn har for Københavns Vedkommende forskudt sig betydelig i Tidernes Løb. I 1801 havde Mændene endog et lille Overtal paa Grund af den store Militærbesætning. I Nabokommunen Frederiksberg var der i 1925 44,059 Mænd mod 60,150 Kvinder, hvilket svarer til 42,3 mod 57,7 %. Kvinderne er altsaa her i endnu større Overtal, hvilket bl. a. staar i Forbindelse med det store kvindelige Tyendehold, der er begrundet i Befolkningens gunstigere sociale Sammensætning. Aldersfordelingen i Hovedstaden er ret forskellig fra hele Landets. Saaledes udgør Procenttallet for Personer under 10 Aar for København omkring 16 mod c. 20 % for hele Danmark. En medvirkende Aarsag hertil er det meget lave Fødselstal i Hovedstaden.

Antallet af Ægteskaber i København udgjorde i 1927 5468, af Levendefødsler 9735 og af Dødsfald 6843 givende et Fødselsoverskud paa 2892. Om de Forskydninger, der er foregaaet paa dette Omraade, faas fra Tiden efter 1910 Oplysninger af nedenstaende Procenttal:

	Ægteskaber	Levende- fødsler	Dødsfald	Fødsels- overskud
	%	%	%	%
1910-14.....	9,0	24,7	14,1	10,6
1915-19.....	9,8	22,3	14,0	8,3
1920-24.....	10,7	20,9	12,2	8,7
1925.....	9,5	17,9	11,7	6,2
1926.....	9,0	17,2	11,9	5,3
1927.....	9,2	16,3	11,5	4,8

Medens Procenttallene for Ægteskaber svinger frem og tilbage og navnlig er stort i Aarene efter Krigen for derefter at dale noget, er der en fortsat Tendens til Nedgang i de summariske Fødsels- og Dødelighedstal, men saaledes at denne

Tendens i de sidste Aar har gjort sig meget kraftigere gældende for Fødsler end for Dødsfald, hvoraf Følgen er, at Fødselsoverskuddet har været stærkt dalende.

Hvad Befolkningens Fødesteder angaar skal oplyses, at ved Folketællingen 1921 var af Storkøbenhavns 700,610 Beboere 386,951 eller omtrent 55 % født indenfor dennes Grænser, 267,549 i det øvrige Danmark (deraf omtrent 90,000 i Jylland), 45,565 i Udlandet, medens 545 havde uopgivet Fødested. Af fremmedfødte Personer var c. 20,000 fra Sverige, c. 11,000 fra Tyskland, godt 3000 fra Norge og godt 2000 fra det nuværende Rusland, medens de andre Stater kun er svagt repræsenteret.

Hovedstadens Religionsforhold er ret ensartede, af dens (Københavns, Frederiksbergs og Gentoftes) Beboertal ved Folketællingen 1921 stod 25,611 udenfor Folkekirken, hvilket er c. 3,7 % mod 2,1 % for hele Landet. Af de afvigende Trossamfund var de talstærkeste det romersk-katolske med 6312 og det mosaiske med 5482 Tilhængere, af hvilke sidste omtrent Halvdelen hører til de fra Rusland i Beg. af 20. Aarh. indvandrede Jøder indbefattet disses Børn. Katolikkernes Antal er i de senere Aar vokset ret betydeligt, fra 1916 til 1921 saaledes fra 4923 til 6312. Af de andre Trossamfund havde de Reformerte i 1921 569, Anglikanerne 344, Metodisterne 759, Irvingianerne 958, Baptisterne 938 Bekendere. Personer udenfor Trossamfund udgjorde i 1921 7992 mod 5542 i 1916, altsaa en stærk Stigning.

Idet der henvises til de foran p. 53 meddelte Oplysninger fra Folketællingen 1921 om hele den danske Befolknings Fordeling efter Hovederhverv, skal der paa dette Sted kun gives de tilsvarende Tal for Hovedstaden, hvorved her forstaaes København, Frederiksberg og Gentofte Kommuner, hvortil knyttes en procentvis Sammenstilling af Erhvervsdelingen mellem Hovedstaden og hele Landet.

	Hovedstaden				Hele Landet %
	Mænd Antal	Kvinder Antal	Tilsammen Antal	%	
A. Land- og Havebrug, Skovbrug, Fiskeri	4,006	2,572	6,578	0,9	33,0
B. Haandværk og Industri.....	155,642	147,489	303,131	43,3	28,8
C. Handel og Pengeomsætning....	60,476	67,370	127,846	18,2	9,8
D. Kommissions-, Trafikvæsen	37,620	32,747	70,367	10,0	6,8
E. Immateriel Virksomhed.....	37,041	37,698	74,739	10,8	5,7
F. Husgerning m. m.	4,526	41,393	45,919	6,6	6,3
G. Personer ude af Erhverv	16,537	46,182	62,719	8,9	8,5
H. Uangivne	2,438	6,873	9,311	1,3	1,1
	318,286	382,324	700,610	100,0	100,0

Medens Gruppe A, hvis overvejende Bestanddel er Landbruget, i Forhold til hele Landet, er yderst svagt repræsenteret i Hovedstaden, har denne derimod væsentlig højere Procenttal for alle de andre vigtigere Erhvervsgrupper. Det gælder saaledes om Haandværk og Industri og i endnu højere Grad om Handel og Pengeomsætning samt de immaterielle Erhverv. For Omsætningsgruppens Vedkommende spiller det en betydelig Rolle, at Storhandelen samt Børs- og Bankvirksomheden i fremtrædende Grad knytter sig til Hovedstaden; i den sidstnævnte findes f. Eks. langt det største Antal af Landets c. 5000 Grosserere. Og for de immaterielle Erhvervs Vedkommende bidrager det navnlig til Hovedstadens store Overvægt, at

Statsadministrationen, Rets- og Politivæsen, Hær og Flaade har deres Hovedsæde dér, ligesom Universitetet og de andre højere Lærestanstalter samt de betydeligere Museer fortrinsvis er beliggende i Hovedstaden, der ogsaa øver stor Tiltrækning paa Udøverne af kunstnerisk og litterær Virksomhed.

Nedenstaaende Oversigt af 1921 tjener til at belyse Forskellen i den sociale Lagdeling mellem Hovedstaden, Købstæderne og Landdistrikterne ved at dele Forsørgertallene indenfor de nævnte Landsdele mellem Hovedpersoner, Funktionærer og Arbejdere. Oversigten omfatter de tre Hovederhverv Industri, Handel og Trafikvæsen.

Antal af:	Hovedstaden	Købstæder	Landdistrikter
Hovedpersoner.....	40,973	46,660	61,113
Funktionærer.....	61,775	38,980	22,291
Arbejdere.....	127,029	109,165	76,580

Gennemsnitstallet af Medhjælpere pr. Hovedperson udgør for de tre i Oversigten nævnte Landsdele hhv. 4,61, 3,17 og 1,62, saaledes at der altsaa forholdsvis paa Hovedstaden kommer et meget stort, paa Landdistrikterne et lille Medhjælpertal, medens Købstæderne indtager en Mellemstilling. Karakteristisk er det, at Forskellen er særlig stor for Funktionærernes Vedkommende. Dette forklares ved de mange, undertiden meget store Virksomheder, der findes i København, og som kræver en talrig Stab af højere Medhjælpere.

Bolig-, Leje- og Ejendomsforhold.

Stor økonomisk og kulturel Interesse knytter der sig til Københavns Beboelsesforhold, hvormed Oplysninger haves noget tilbage i Tiden. I Begyndelsen af 1850erne var Boligtillstanden i Hovedstaden yderst slet, hvilket navnlig kom klart for Dagen under den store Koleraepidemi i 1853, der bl. a. gav Stødet til Oprettelsen af „Lægeforeningens Boliger“ (se p. 546). Og kort efter Krigen i 1864 stiftedes „Arbejdernes Byggeforening“, der har udfoldet en stor og gavnrig Virksomhed for Boligsagen. Men af mere vidtrækkende Betydning for dennes Fremme blev dog den Stigning i Arbejdslønnen, der efterhaanden fandt Sted, og som gjorde det muligt for de brede Befolkningslag at ofre mere paa deres Husleje. Og fra 1880 optoges der en regelmæssig københavnsk Boligstatistik, og man kunde nu gennem en lang Aarrække følge en glædelig fremadskridende Bedring i de københavnske Boligforhold, idet der bl. a. skete store Forskydninger fra Et- henimod Toværelses- og senere Tre- og Fireværelseslejligheder, ligesom Kælder- og Baghuslejlighederne trængtes mere og mere tilbage. Men efter den store Bygge- og Bankkrise i 1908, der skyldtes en vild Byggespekulation, og som bragte Antallet af ledige Beboelseslejligheder usædvanlig højt op, nemlig til et Tal af over 9000, indtraadte der for et længere Tidsrum en meget stærk Indskrænkning i Byggeriet, der naturligvis maatte virke ugunstigt ind paa Boligforholdene. Saa kom Verdenskrigen og lagde nye Hindringer i Vejen for Byggevirksomheden bl. a. ved en stærk Stigning i dens Omkostninger. I 1916 var Lejeledigheden betænkelig nær ved Nulpunktet, og siden dengang har der i København hersket en udpræget Boligknaphed, der bl. a. har ført til, at selv de ringeste Beboelseslejligheder i

Byens fattige Sidegader, der faa Aar i Forvejen var blevet forladt og ombyttet med bedre Boliger i de ydre Distrikter, atter blev taget i Brug. Andre Virkninger af Boligknapheden var det, at talrige Familier maatte nøjes med Lysthuse, Baraker eller lignende til Beboelse eller saa sig tvunget til at flytte sammen med andre Familier i een Lejlighed. Og denne Sammenpresning af Befolkningen har fundet Sted til Trods for, at det Offentlige under store Ofre kar ydet sin Bistand til at fremme Byggeriet; navnlig Københavns Kommune er optraadt som Byggherre i stor Stil og har desuden i Forening med Staten paa forskellig Maade, f. Eks. ved Tilskud og billige Laan, støttet det private Byggeri, der i de senere Aar for en meget væsentlig Del er gaaet over til at blive Foreningsvirksomhed. Af 29,433 københavnske Beboelseslejligheder opførte i Aarene 1916-25 skyldes 6038 Stat eller Kommune, 12,969 Byggeföreninger, 10,126 Private og 300 Stiftelser, medens de tilsvarende Tal for Aarene 1900 til 1915 var henholdsvis 754, 1576, 36,300 og 1374. Som man ser, er der sket store Forskydninger i Boligbyggeriets Finansiering, idet Privatmænds Byggevirksomhed, som tidligere spillede den dominerende Hovedrolle paa dette Omraade, er traadt meget stærkere i Baggrunden. I de sidste Aar har der i København været en ret betydelig Tilgang af nye Beboelseslejligheder, hvis Antal i 1926 og 1927 udgjorde over 4000 pr. Aar, men desuagtet er Antallet af ledige københavnske Beboelseslejligheder vokset meget langsomt og udgjorde saaledes pr. April Flyttedag 1928 kun 265. Den ringe Stigning har forskellige Aarsager. Saaledes stiller Overgangstiden til regelmæssigere Boligforhold store Krav med Hensyn til Tilgangen af nye Lejligheder. Nævnes kan det ogsaa, at Antallet af husvilde Familier, som Kommunen har maattet tage sig af, fra Foraaret 1926 til 1928 er aftaget fra c. 1870 til c. 1300, ligesom der maa antages i dette Tidsrum at være sket nogen Forbedring i den stærke Overbefolkning, hvilket har lagt Beslag paa et vist Antal Boliger. Dertil kommer, at Antallet af Husstande paa Grund af det aftagende Børnetal vokser hurtigere end Befolknings-tilvæksten, hvilket naturligvis ogsaa kræver en rigeligere Boligforsyning.

Om Antallet af Beboelseslejligheder af forskellig Størrelse i København og Nabo-kommuner ved Folketællingen 1925 faas Oplysninger af nedenstaaende Tabel:

Lejligheder med:	København		Frederiksberg		Gentofte	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
1 Værelse.....	14,035	8,3	1,245	4,1	350	3,4
2 Værelser.....	70,957	41,7	6,769	22,4	1,675	16,3
3-4 —.....	66,498	39,1	14,882	49,2	3,898	38,0
over 4 Værelser.....	18,473	10,9	7,332	24,3	4,340	42,3
Tilsammen...	169,963	100,0	30,228	100,0	10,263	100,0
Lysthuse o. lign.....	3,152		196		256	
Ialt Beboelser...	173,115		30,424		10,519	

Antallet af egentlige Beboelseslejligheder udgjorde altsaa i København, Frederiksberg og Gentofte Kommuner henholdsvis 169,963, 30,228 og 10,263 eller tilsammen for Storkøbenhavn 210,454. Hertil kommer et ret betydeligt Antal Beboelser i Sommer-Lysthuse og lignende, hvorved det samlede Antal Beboelser i Storkøbenhavn vokser til godt 214,000. Tabellen viser de i H. t. Lejlighedernes Størrelse langt gunstigere Beboelsesforhold i Frederiksberg og Gentofte Kommuner sammenlignet med selve København, der i langt højere Grad huser en Arbejderbefolkning. De 214,000 Lejligheder havde ialt 709,611 Beboere, hvilket giver et Gennemsnitstal af 3,31 Beboer pr. Lejlighed.

Til Belysning af Lejeniveauet i København tjener, at den gennemsnitlige Aarsleje efter Folketællingen 1925 udgjorde for en Beboelseslejlighed med 1, 2, 3, 4, 5, 6 og 7 Værelser henholdsvis 230, 416, 605, 740, 1053, 1396 og 1856 Kr. og for de største Lejligheder med over 7 Værelser 3125 Kr. I Frederiksberg og Gentofte Kommuner ligger Boligernes Gennemsnitspriser nogenlunde paa samme Højde. Men disse Priser varierer meget efter Lejlighedernes Opførelsesaar, saaledes at de sidst tilkomne Lejligheder er de dyreste. Medens f. Eks. den gennemsnitlige Aarsleje for en københavnsk Bolig med 2 Værelser fra før 1900 udgør 352 Kr., er den for en saadan Lejlighed fra 1924-25 644 Kr., og for en 3 Værelseslejlighed er de tilsvarende Priser henholdsv. 507 og 875 Kr., altsaa en saare betydelig Forskel. Den samlede aarlige Lejesum baade for Beboelseslejligheder (indbefattet blandede Lejligheder) og Forretningslokaler udgjorde i 1925 for København 185,7, for Frederiksberg 32,5 og for Gentofte Kommune 15,5 Mill. eller tilsammen 233,7 Mill. Kr., heraf faldt paa Beboelseslejligheder henholdsvis 106,2, 24,6 og 12,9 Mill. Kr. Iøvrigt henvises om Bolig- og Lejeforhold til det derom handlende Afsnit i den almindelige Indledning.

Om Antallet af Ejendomme med privat Beboelseskarakter og deres Beboertal ved Folketællingen 1925 faas for København, Frederiksberg og Gentofte Kommuner Oplysninger af nedenstaaende Tabel:

Beboelsesejendomme med:	København Antal	deraf indl. Distrikter Antal	Frederiksberg Antal	Gentofte Antal	Beboertal
Høj Bebyggelse.....	15,778	2,099	2,850	385	550,750
lav — i sammhæng. Række	4,575	2,279	478	547	66,599
Villaer og Parcelhuse.....	6,127	5,638	1,326	4,478	66,526
Tilsammen...	26,480	10,016	4,654	5,410	683,875
Sommer- og Lysthuse m. m.	2,778	2,557	66	217	12,920
Ialt Ejendomme...	29,258	12,573	4,720	5,627	696,795

Tabellen viser hen paa Bebyggelsens forskellige Karakter i de enkelte Dele af Storkøbenhavn. Som høj Bebyggelse regnes Ejendomme med over 3 Beboelselag. Naar Storkøbenhavn tages som Helhed boede i Ejendomme med høj Bebyggelse op imod 80 % af hele Beboertallet, i Gentofte Kommune kun lidt over 20 %, medens Villabebyggelsen saavel her som tildels ogsaa i de indlemmede Distrikter spiller en stor Rolle. I Gentofte Kommune bor saaledes over Halvdelen, i de indlemmede Distrikter omtrent en Fjerdedel af Befolkningen i Villaer og Parcelhuse.

Større Fabrikker og industrielle Anlæg i København og paa Frederiksberg.*)

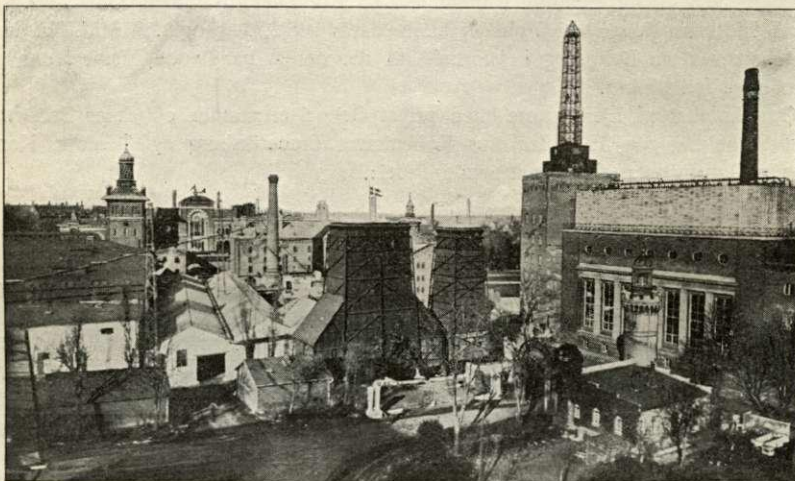
I. Tilvirkning af Nærings- og Nydelsesmidler.

Dansk Soyakagefabrik, Oliemølle, Islands Brygge 24, grundlagt 1909 af A/S Det Østasiatiske Kompagni. Aktiekapitalen (efter forskellige Udvidelser 8 Mill. Kr.) overtoges 1919 af A/S Det Østasiatiske Industri- og Plantage Kompagni. Forarbejder aarligt c. 185,000 Tons Raastoffer til en Værdi af c. 70 Mill. Kr. og beskæftiger c. 800 Arbejdere og Funktionærer.

*) Medtaget er som Regel kun Virksomheder med mindst 100 industrielle Arbejdere.

De danske Sukkerfabrikker, A/S, stiftet 1872, Aktiekap. 22,5 Mill. Kr., ejer i Kbh. Sukkerraffineriet „*Phoenix*“, der er beliggende paa den tidligere Applebyes Plads ved Langebrogade. Raffineriet har Kajplads ved Havnen og ved Christianshavns Kanal. Navnet er en Arv efter det i 1887 nedlagte Raffinaderi i Slotsholmsgade 20 (se Trap 3. Udg. I p. 434). Fabrikken byggedes 1912-13 (Arkt. E. F. Jeppesen) til Afløsning af Helsingørgades Sukkerraffinaderi, der nedbrændte i Februar 1912, og Larsbjørnsstrædes Sukkerraffinaderi, der nedlagdes 1914. Senere har Raffinaderiet delvis overtaget Produktionen fra det nedlagte Lyngby Sukkerraffinaderi. Det beskæftiger af Industriarbejdere 335 Mænd, 155 Kvinder, samt 43 Funktionærer. Udenfor København ejer Aktieselskabet følg. Fabrikker: Stege (se III p. 496), Maribo (se IV p. 17), Nakskov (se IV p. 32), Højbygaard (se IV p. 143), Saksøbing (se IV p. 181), Odense (se IV p. 316) og Assens (se IV p. 382). (Litt.: A/S De danske Sukkerfabrikker, 1872-20. April-1922, Kbh. 1922).

Brødr. Cloëtta, Hørsholmsgade 20, grundl. 1862. Virksomheden begyndte i Sortedams-møllen, flyttede 1865 til egen Fabrik i Niels Hemmingsensgade 32 og i 1901 til den

Carlsberg Bryggerierne.

nuvær. Fabrik, der er opf. 1900 (Arkt., Prof. Ludv. Knudsen). Produktion: Chokolade, Konfekturner og Kakaopulver. Der beskæftiges c. 150 industrielle Arbejdere samt c. 25 Funktionærer.

A/S Galle og Jessen, Lyngbyvej 8, grl. 1872, Aktieselsk. fra 1884, Aktiekap. 1,020,000 Kr., fabrikker og forhandler Chokolader, Konfekt, Sukkervarer o. lign. og driver som Filial Chokoladefabr. Sirius i Kbh.s Frihavn.

A/S L. E. Bruun, Agersøgade 20, Pakning og Udførsel af Smør i Blikdaaser. Virksomheden grundlagdes 1883 af L. E. Bruun († 1923) og overtog efterhaanden Firmaerne Copenhagen Preserved Butter Co., Wm. Bagger og Co., The Danish Island Preserved Butter Co., The Northern Preserved Butter Co. Overgik 1916 til et Aktieselskab med en Kapital paa 2 Mill. Kr., fra 1921 3 Mill. Kr.

A/S Otto Mønsted, Rysensteensgade 18. 1883 grundlagde Otto Mønsted Danmarks første Margarinefabrik i Aarhus. Virksomheden fik hurtigt et betydeligt Omfang og vandt ogsaa Marked i England, til Margarineloven af 1888 hindrede fortsat Eksport. Otto Mønsted anlagde da en Fabrik i Godley ved Manchester og i 1894 en endnu større Fabrik i Southall ved London. De engelske Fabrikker blev i 1898 omdannet til et selvstændigt Aktieselskab, der senere er gaaet over paa engelske Hænder. $\frac{1}{12}$ 1909 overgik hele Otto Mønstedes danske Virksomhed til et Aktieselskab (Aktiekap. 5 Mill. Kr.), der ejer og driver Fabrikker i Aarhus og København (Scandiagade 1). Foruden Margarine fremstilles ogsaa — paa Fabrikken i København — Finer-Emballage til Margarine, ligesom Selskabets Laboratorium for videnskabelig Forskning findes her. Selskabets Admi-

nistrationsbygning i Rysensteensgade er opf. 1911 (Arkt. O. Rosendahl Langballe. Se „Architekten“ 4/4 1914).

A/S De danske Cichoriefabrikker, Nikolajplads 7, stiftedes 1872 ved Sammenslutn. af 6 Fabrikker, og 1896 overtoges C. F. Rich & Sønners Kaffesurrogatfabr. i Kbh.; i 1902 optoges 9 andre Fabrikker i Sammenslutningen. Fabrikation af Cichorie og Richs Kaffeilsætning m. m. Aktiekap. 2 Mill. Kr.

De danske Vin- og Konserverfabrikker, Lyngbyvej 97, grl. 1850 af I. D. Beauvais, overgik til Aktieselskab 1897 og sammensluttedes^{21/12} 1905 med M. Rasmussens Vin- og Konserverfabrik i Faaborg. Produktion: Konserver, Frugtvin og Likører, Charcuterivarer og Eddike. Aktiekap. 3 Mill. Kr. Beskæftigede 1927 c. 250 industrielle Arbejdere samt c. 100 andre Arbejdere og Funktionærer.

Peter F. Heering, Overgaden neden Vandet 11, Likørfabrikation (Specialitet Cherry Brandy). Grundlagt 1818 af Peter Fr. Suhm Heering som Urtekramhandel. Fabrikationen af „Kirsebær Liqueur“ paabegyndtes c. 1820. Beskæftiger i Sæsonen henved 200 (væsentlig kvindelige) Arbejdere samt c. 10 Funktionærer. Firmaets Ejendom, Overgaden neden Vandet 11, opførtes 1785 for Hans Pedersen Kofod (se p. 725 f.). (Litt.: F. C. Sommer og Louis Bobé, Slægten Heering, Kbh. 1900; Peter N. Heering, Familiebogen, Kbh. 1912; Povl Drachmann, Peter F. Heering 1818-1. Decbr.-1918, Kbh. 1918).

Carlsberg Bryggerierne, Vester-Fælledvej 100. Bryggeriet *Carlsberg* (fra 1871 kaldet Gl. Carlsberg), det første større Bayerskøl-Bryggeri, grundlagdes 1847 af Brygger,

Kaptajn Dr. phil. J. C. Jacobsen ved Køb af en Del af Bjerregaardens Jorder, hvor Banen gennemskærer Valby Bakke og opkaldtes efter hans Søn Carl. Ved J. C. Jacobsens Død 1887 blev det testamenteret til det af ham den ^{25/9} 1876 oprettede Carlsbergfond, der indtraadte som Ejer fra ^{1/10} 1888. Sønnen, Dr. phil. Carl Jacobsen, byggede 1870-71 det første Ny Carlsberg (Mellembryggeriet) — oprindeligt for Produktion af engelske Øl-sorter, men snart med Undtagelse af Porter udelukkende for Fremstilling af Bayersk Øl — paa Gamle Carlsbergs Grund og overtog det i Forpagtning fra Faderen. Paa Grund af den voksende Omsætning blev det 1880 inddraget under Gamle Carlsberg, hvorefter C. J. fuldførte (1880-83) det selvstændige Ny Carlsberg, der byggedes paa Bakkegaardens Jorder. Ved Gavebrev af ^{20/1} 1902 skænkede C. J. Ny Carlsberg til Ny Carlsbergfondet, en særlig Afdeling under Carlsbergfondet. Bryggerierne Gamle og Ny Carlsberg forenedes 1906 under Navnet *Carlsberg Bryggerierne* med Carl J. som Direktør. Fabriksbygningerne danner et udstrakt Komplex, der spænder over et Areal af 25,6 ha. De ældre Byg-

Elefanttaarnet, Carlsberg.

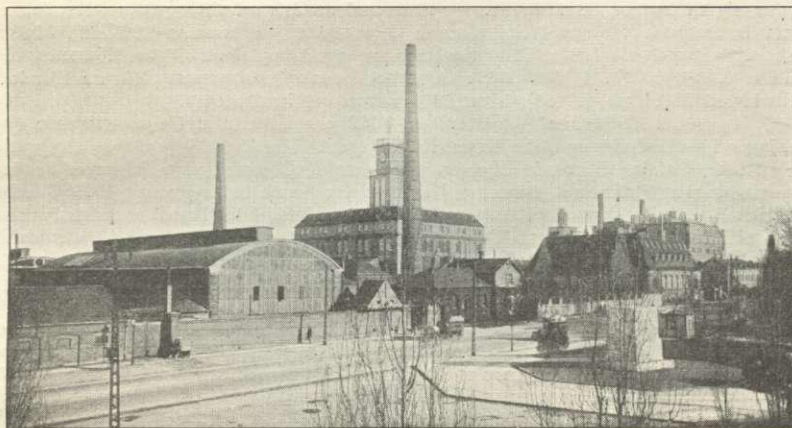
ninger, Gamle Carlsberg, er mere beskedne, dog er Indkørslen fra Pasteursvej med det statelige runde Fyrtaarn af monumental Virkning. Men ved Opførelsen af Ny-Carlsbergs Bygninger blev der taget meget Hensyn til, at de foruden at være praktisk indrettede tillige skulde fremtræde i en arkitektonisk skøn Form. Disse Bygninger grupperer sig om Ny Carlsberg Vej, hvor der overfor hinanden ligger de to store Bryghuse, det nye opf. 1901 i florentinsk Palæstil efter Carl Jacobsens egen Tegning, men med V. Klein som Arkitekt. Paa Taget findes en Bronzegruppe, „Thor i Kamp med Jætterne“, af Carl J. Bonnesen. Over Ny Carlsberg Vej er 1892 bygget en Dobbeltport (Dipylon), efter Tegn. af V. Dahlerup; den tjener som Forbindelsesbygning mellem Bryghusene og er prydet med 9 legemsstore Portrætfigurer i brændt glasseret Ler (deribl. Carl og Ottillia Jacobsen) og bærer Ur, hvorover er anbragt en malmstøbt Gruppe „Klokkeslagerne“ af Stephan Sinding; ved Siden af Dipylon findes et rundt Vandtaarn, bærende en antik Bronzefigur med opløftede Arme. Mod Valby-Siden er over samme Vej bygget Elefant-

Æresboligen, Carlsberg.

taarnet (1901, Arkt. V. Dahlerup), der bæres af 4 Elefanter i bornholmsk Granit, modellerede af Petersen-Dan; det kobbertækkede Taarn er kronet med et snoet Lanterne-spir og indeholder Svalerum for Ølurten samt Vandbeholder. I den mellem disse Porte indesluttede Gaard, Elefantgaarden, findes flere Mindetavler og Buster, saaledes en Mindetavle over Emil Chr. Hansen med Buste af N. Schmidth afsl. ^{31/7} 1900, over Prof. Carl Linde med Portrætmedaill. af Lamberg-Petersen, opsat 1903, over G. Sedlmayer, med Buste af Møller, Mindetavle over Christen Jacobsen og Buster af Louis Pasteur (1884, Paul Dubois), Ottillia Jacobsen (Chapu), Carl Jacobsen (V. Bissen) og J. C. Jacobsen (H. V. Bissen). Den monumentale Hovedport til Ny Carlsberg, tæt ved Elefantaarnet, er bygget 1882 i italiensk Renæssancestil efter Tegn. af V. Dahlerup. Hovedkontoret med Aftapningshallen (c. 4000 m²) er opf. 1902-03 i Renæssancestil efter Tegn. af V. Klein og ombygget 1926 ved C. Harild; i Buegangen mellem Hovedkontoret og Aftapningshallen er opstillet Buster af J. C. Jacobsen, Carl Jacobsen, Louis Pasteur, Emil Chr. Hansen, Gabriel Sedlmayer og Poul C. Poulsen. Udenfor Aftapningshallen er ^{17/8} 1921 afsl. en Statue af Carl Jacobsen (V. Bissen), skænket af Funktionærer og Arbejdere; senere er den flyttet til en mere central Plads ved Mellembryggeriet. V. for Aftapningshallen, mellem denne og de ovenfor beskrevne Bygninger, er i de senere Aar bygget flere store Anlæg, alle efter Tegn. af Arkt. C. Harild, nemlig 1921 flg. Mineralvandsfabrikken, med stor Aftapningshal (c. 1350 m²) og Saffkokeri, Kedelhuset 1926-28, ved Siden af den smukke, 1899 efter V. Dahlerups Tegn. opførte 56 m høje snoede Skorsten, og Kraftcentralen 1922 flg., hvori findes en Damp turbine, 4 Dampmaskiner og 2 Dieselmotorer paa tilsammen 5350 HK., der anvendes til Drift af 4 Dynamoer

og af Kølemaskiner, der kan udvikle Kulde svarende til 43,7 Tons Is pr. Time; sammenbygget med Kraftcentralen findes et Vandtaarn, der rummer 775 m³ koldt og varmt Vand; over Beholderen er 1928 anbragt et Lystaarn. Udgifterne til Nyanlæg og Vedligeholdelse etc. udgjorde 1919-28 ialt 40 Mill. Kr. Ved Bryggerierne beskæftiges c. 2000 Funktionærer og Arbejdere. I de to store Bryghuse kan daglig fremstilles 5400 hl Øl. Malten fremstilles i 4 Malterier med samlet Kapacitet af 11,000 Tons Byg aarlig. Gærkælderer maaler c. 5500 m³ og indeholder Gærkar, der rummer ialt c. 300,000 hl Øl og indtager et Areal af c. 2,8 ha. I Tappehallerne aftappes i den varme Aarstid 1¹/₄ Mill. Flasker Øl daglig, og af Mineralvand c. 400,000 Flasker. Til Bryggerierne hører en Række Arbejderboliger, opf. 1888 fig. for det af C. Jacobsen og Hustru 1883 oprettede Arbejderlegat. J. C. Jacobsens Privatbolig, opf. 1852 i klassisk Stil efter Jacobsens egen Tegning, men med N. S. Nebelong som Arkitekt, med en 1876 tilbygget dorisk Søjlehal, er ved testamentarisk Bestemmelse indstiftet til Æresbolig paa Livstid for en af Videnskab, Litteratur eller Kunst fortjent

Tuborg Fabrikker.

Mand eller Kvinde og bestyres af Videnskabernes Selskab; fra 1¹/₆ 1914 er den overladt til Prof. Harald Høffding. Carl Jacobsens Privatbolig er den tidl. Gl.-Bakkegaard, ombygget 1890-92 af Hack-Kampmann. I det tidl. Glyptotek paa Ny Carlsberg (se p. 491), der anlagdes 1882, og hvis smukke Indgangsloggia er opf. 1895 efter Tegn. af Hack Kampmann, er 1916 indrettet et Carlsberg-Museum, indeholdende Minder om den Jacobsenske Slægt og Materiale til Belysning af Bryggeriernes Historie. (Litt.: C. Nyrop, Ny Carlsberg, Kbh. 1896; A. Fraenkel, Gamle Carlsberg, Kbh. 1897; Poul C. Poulsen, Om Ølbrygning og Ny Carlsberg, i den tekniske Forenings Tidsskrift 1902; Fr. Weis, Om Tilvirkning af Bajerskøl, i Tidsskrift for Industri; C. Nyrop, J. C. Jacobsen, Kbh. 1911; J. Østrup, J. C. Jacobsen, Kbh. 1912; Johannes Steenstrup, Carl Jacobsen og hans Fader, Kbh. 1921; s. F., Carl Jacobsens Liv og Gerning, Kbh. 1922; Poul C. Poulsen, Om Øl og Bryggeriindustrien, i Tidsskrift for Industri 1922; Jacob Vimpel, Carlsberg Bryggerierne, i den tekniske Forenings Tidsskrift 1924).

De forenede Bryggerier, et i 1890 stiftet Aktieselskab. Virksomheden begyndt 1¹/₁ 1891, dannet ved Sammenslutning af Bryggerierne „Rahbeks Allé“, grl. 1861 af A. Vogelius, Tvedes Bryggeri, Vesterbrogade 140, grl. 1838 af H. J. Tvede († 1878) i Lyngby, flyttet 1851 til nuv. Plads, flere Grunde tilkøbtes efterhaanden, saaledes 1882 Haveselskabets Have (se p. 655); det benyttes nu som Maltgøteri; Kongens Bryghus, Bryghusgade 1 (se p. 578 og H. Chr. Jonstrup, Medd. om Kongens Brygh. og Bryggerilavet 1443-1890, Kbh. 1891), Aldersro, Jagtvej, grl. 1858, 1884 overgaaet til „Marstrands Bryggerier“, ophævet 1900, Krone-Øl Bryggeriet, Vodroffsvej 25, grl. 1865 paa den 1857 købte Vodroffsgaards Mølle af Troels Marstrand sammen med Jens Lund og F. W. Kiørboe (Bygningerne opf. af Murmester J. V. Frohne, senere ombyggede og udvidede), Rabeshave, Langebrogade, grl. 1850 (1893 slaaet sammen med Tvedes Bryggeri,

solgt 1905), *Porterbryggeriet Alliance*, Alliancevej, grl. 1886, *Ravnsborg*, Ryesgade, grl. 1880, ophævet 1893, *Frederiksberg Bryggeri*, daværende Lampevej, grl. 1867, ophævet 1891, *Kastrup Bryggeri* (se II p. 260), grl. 1845, *Svanholm*, Gl.-Kongevej, grl. 1853, ophævet 1891, og *Ny Bryghus*, Bülowsvej, grl. 1873, ophævet 1891; 1894 tilkøbtes *Tuborgs Fabrikker* (se II p. 272), der er ombygget i de seneste Aar, saa at de nu fremtræder som et helt nyt moderne Bryggerianlæg (særlig mærkes Administrationsbygningen (Arkt. Prof. A. Rosen), det store, nye Bryghus (Arkt. H. Glæsel), det nye Malterianlæg, bygget 1923 (Ingeniør Sodemann), Aftapningsanstalten, den store, nye Mineralvandsfabrik, bygget 1923 (Arkt. Sven Risom), Exportbygningen (Arkt. Poul Raben), samt den betydelige Udvidelse af Tuborg Havn (Ingeniør H. Paulli), og det 1928 foretagne Køb af Ejendommen Nørre-Ellegaard i Gentofte til Arbejderboliger og Kolonihaver for Bryggeriets Arbejdere), og 1899 *Bryggeriet Trekroner* i Valby, solgt 1915 (Bygningerne er opf. 1899-1900 af Arkt. Leuning Borch). — Selskabet, hvis Aktiekapital oprindl. var 6 Mill. Kr., men nu er 12 Mill. Kr., producerer baade under- og overgæret Øl samt Mineralvande. I sidste Regnskabsaar ($\frac{1}{10}$ 1927.^{80/10} 1928) beløb De forenede Bryggeriers Omsætning sig til henvest 38 Mill. Kr. — Det samlede Salg af Øl og Mineralvande, udregnet henholdsvis i Antal Halvflasker og Kvartflasker, udgjorde c. 200 Mill. Flasker. Selskabet beskæftigede ialt c. 2000 Funktionærer og Arbejdere. I Ølskat til Staten blev betalt c. 8,160,000 Kr. I 1920 købte Selskabet Kunstindustrimuseets tidligere Ejendom, V.-Boulevard 20-24 (se p. 496), hvortil Hovedkontoret henflyttedes.

A/S Bryggeriet „*Stjernen*“ oprettedes i 1902 paa Initiativ af De samvirkende Fagforeninger i København og Arbejdernes Fællesbageri. Paa det Kjøbenhavns Bryggerier og Malterier, Hafnia, tilhørende Bryggeri paa Dronning Olgasvej, som Selskabet havde i Forpagtning med Forkøbsret, foretoges $\frac{8}{4}$ 1902 den første Indbrygning. I 1907 købte Selskabet Bryggeriet samt et til Anlægget hørende Malteri. I 1911 paabegyndtes Fabrikationen af Mineralvande. I Marts 1925 købtes Ejendommen Mariendalsvej 49, der delvis blev nedrevet for at give Plads for en fuldt moderne Aftapningsanstalt og Mineralvandsfabrik. Selskabets første Bestyrer var Folketingsmand Sigv. Olsen, der ledede Bryggeriet til sin Død i December 1919. Han efterfulgtes af Red. G. Chr. Olsen († 1923); nuv. Bestyrer er Form. for Borgerrepræsentationen Em. Svendsen. Bryggeriet producerede 1927-28 108,394 hl Øl til en Værdi af 6,758,000 Kr. samt 1,049,900 Flasker Mineralvande til en Værdi af 114,500 Kr. Der beskæftigedes 220 industrielle Arbejdere og 137 andre Arbejdere og Funktionærer.

C. W. Obels Cigarfabrik, Halldansgade 8, tilhørende I/S C. W. Obel, der har Hjemsted i Aalborg (se V p. 528), oprettede 1914 en Filialfabrik i Kbh., der i Begyndelsen havde til Huse i lejede Lokaler, men 1921 flyttedes til Firmaets ny Fabrik i Halldansgade. Bygningen er opf. 1918-20 (Arktr. Vitus Borning og Ejnar Thuren). Fabrikens Aarsproduktion er c. 15 Mill. Cigarer og Cigarillos. Der beskæftiges c. 200 Arbejdere og 10 Funktionærer.

P. Wulffs Cigarfabrik, grl. 1868 af P. Wulff († 1898). Virksomheden har Fabrikker Toldbodvej 6, hvor den tidl. Husarkaserne 1907 blev omdannet til Fabrik, og Nordre-Fasanvej 111-15, hvor Firmaet 1916 købte Herm. Krügers Fabriksbygning.

Brødr. Braun, Tobaksfabrikker, grl. 1814, Fabrikker Holmbladsgade, Hj. af Strandlodsvej og Prinsessegade 60, beskæftiger c. 360 Arbejdere og c. 45 Funktionærer.

A. M. Hirschsprung og Sønner, A/S Cigarfabr., grl. 1826 af A. M. Hirschsprung († 1871); den overtoges 1858 af hans Sønner Bernhard og Heinrich Hirschsprung. 1866 opførtes Fabrikken i Tordenskjoldsgade (Arkt. O. Petersen). 1899 omdannedes Virksomheden til et Aktieselskab med en Kapital af 2,400,000 Kr. Det beskæftiger c. 600 industrielle Arbejdere og c. 100 andre Arbejdere og Funktionærer.

A/S **De Danske Cigar- og Tobaksfabrikker** er grundlagt $\frac{1}{4}$ 1919 ved en Sammenlutning af Firmaerne: Chr. Augustinus (grl. 1750), A/S Horwitz & Kattentid (grl. 1892) og E. Nobel (Fabrik i København grl. 1814, Fabrik i Nykøbing F. grl. 1835). Fabrikernes Hovedkontor er Kulturvet 13, og Fabrikationen foregaar paa følgende 4 Fabrikker: Gullandsgade 7, Kigkurren 6, 8 og 10, Prinsessegade 62 og Torvet 10, Nykøbing F. Fabrikkerne Salg foregaar fra hver enkelt Fabrik samt fra 23 Hovedoplæg Landet over. Der fabrikeres Cigarer, Cerutter, Cigarillos, Cigaretter, Skraa, Snus- og Røgtobakker. Aktiekapital 7 Mill. Kr. (Litt.: H. C. Bering Liisberg, Chr. Augustinus $\frac{11}{5}$ 1750- $\frac{11}{5}$ 1900, Kbh. 1900).

II. Tekstilindustri.

De danske Bomuldsspindrier, A/S, Vejle (se VII p. 452), har 1907 anlagt et Bomuldsspindri i Valby, Skolegade 12, beliggende umiddelbart N. for Valby Jærnbane-station.

A/S Simon Olesen, Trikotagefabr., Landemærket 11-13, grl. 1873, Aktieselsk. fra 1900, Aktiekap. 750,000 Kr. Aarsproduktion c. 200,000 kg Trikotage til en Værdi af c. 3 Mill. Kr. Beskæftiger c. 300 Personer. Firmaet ejer Ejendommene Landemærket 11-13 og 17.

A/S P. F. Nielsens Efterfølgere, Nørregade 24, grl. 1870 af Palle Fløe Nielsen som en gros Handel med Trikotage i Fiolstræde 15, senere i Nr. 18, derefter Gammeltorv 24, hvor Fabriksdriften begyndte. 1896 købtes Ejendommen Nørregade 24, hvor en ny Fabriksbygning opførtes paa Baggrunden. 1928 omdannedes Virksomheden til Aktieselskab; Aktiekap. 1 Mill. Kr. Fabrikken producerede 1927 strikket og vævet Trikotage til en Værdi af c. 1,225,000 Kr. Der forarbejdedes 1927 c. 45,000 kg Uldgarn, 36,000 kg Bomuldsgarn og 2400 kg Silkegarn. Selskabet driver tillige en gros Handel med dansk og udenlandsk Trikotage og beskæftiger c. 100 Fabriksarbejdere, et lignende Antal Hjemmearbejdere og c. 30 Funktionærer.

Magasin du Nord.

Jacob Holm og Sønner, A/S, Tovværks- og Sejlgarnsfabrik, Reberbanegade 3. Virksomhedens Grundlægger Jacob Holm, † 1845, der i 1794 havde paabegyndt en Urtekramhandel i det davær. Lille-Torvegade 73 (nuvær. Torvegade 21), og som fra 1798 tillige drev Rederivirksomhed, opførte 1811 en lukket Reberbane af Træ ved Amager Landevej. 1836 optog han sine 3 ældste Sønner som Medindehavere i Virksomheden, der antog Navnet Jacob Holm og Sønner. 1859 opførtes en grundmuret Tovværksfabrik, hvor der anvendtes Dampkraft. Senere paabegyndtes Fremstilling af Jærn- og Staaltraadstove. 1893 anlagdes et Sejlgarnsspinderi. 1923 omdannedes Virksomheden til et Aktieselskab, Aktiekap. 1,200,000 Kr. 1929 moderniseredes Fabrikken, og der indførtes elektrisk Drift. Der produceres aarligt c. 3 Mill. kg Tovværk af Manila, Sisal, Hamp og Staal til en Værdi af c. 4 Mill. Kr. Der beskæftiges c. 300 industrielle Arbejdere samt c. 50 andre Arbejdere og Funktionærer. Fabrikken er delvis nedbrændt i Okt. 1929.

Sækkelejekompagniet, A/S, opr. 1911, Fabrikation af Jute- og Bomuldssække, Poser, Wrappers, Presenninger, Dækkener, Salg af ny og brugte Sække, af Høstbindgarn, Sejlgarn, Snøregarn, Sækkebaand, Reb, Tovværk m. m. Aarsomsætning 6-7 Mill. Kr. Der beskæftiges c. 250 egentlige industrielle Arbejdere samt c. 50 andre Arbejdere og Funktionærer. Selskabet har Filialer i Aalborg, Aarhus og Odense.

A/S Th. Wessel & Vett, Magasin du Nord, grl. 1868 i Aarhus af Th. Wessel og E. Vett, fra 1900 Aktieselskab, Aktiekap. 8 Mill. Kr., har Væverier i Landskronagade 70,

og desuden har Firmaet betydelig Fabrikation af Herrekonfektion og Dameundertøj samt Buntmageri, saavel paa egne Værksteder og Systuer som ved Hjemmearbejde. Firmaets Hovedudsalg, Kongens Nytorv, hvor tidl. Hotel du Nord laa, er opf. 1893-94 efter Tegn. af Arkt. Alb. Chr. Jensen og H. Glaesel, og sen. udvidet, bl. a. 1913-14 med en Tilbygning i Lille-Kongensgade, efter Tegn. af Arkt. E. Monberg.

III. Beklædningsindustri m. m.

A. C. Illum, Østergade 52-54, grl. 1891, A/S fra 1919; Aktiekap. 6 Mill. Kr., har betydelig Fremstilling af Herre-, Dame- og Børnekonfektion. Firmaets Hovedforretning i Østergade er opf. 1899, Arkt. E. Blichfeld, og senere gentagne Gange udvidet, bl. a. 1908 ved Køb af Efterslægtsselskabets Skoles Bygning, Østergade 54, en Renaissancebygn. fra 1640, opf. af Rentemester Henr. Müller, men nu ombygget (Arkt. A. Clemmensen og H. P. Jacobsen), 1910 ved Køb af Østergade 48 og 1929 ved Køb af Ejendommene Østergade 50 og Pilestræde 3, 5, 7 og 13, der ombygges efter Tegn. af Arkt. H. P. Jacobsen. Firmaet beskæftigede Dec. 1928 1345 Personer, deraf 565 industrielle Arbejdere.

Brødrene Andersen, Østergade 7-9, L.-Kongensg. 8-10, Skrædderi og Herreekvipering, Fabrikation af Herrekonfektion og Arbejdstøj, grl. ²²/₄ 1850 af Ferdinand Andersen, der kort efter optog Broderen Carl i Firmaet. Nuvær. Indehavere H. og F. Nexø Larsen. Virksomheden paabegyndtes Grønnegade 27, flyttedes kort efter til Nr. 41, i 1867 til Kongens Nytorv og 1916 til Firmaets Ejendom Østergade 9-L.-Kongensgade 8-10 (opf. 1916, Arkt. Philip Schmith). 1928 tilbyggedes Østergade 7 (Arkrtr. Bendixen og Klein). Firmaet beskæftiger c. 120 Skræddere og Fabriksarbejdere samt c. 60 Funktionærer foruden et betydeligt Antal Hjemmearbejdere. (Litt.: Jubilæumsskriftet Brødrene Andersen, Kbh. 1925).

Julius Tafdrup, Vesterbrogade 9B, Fabrikation af Herreklæder, grl. ¹²/₂ 1889 af Julius Tafdrup med Lokaler i Silkegade 6. 1913 flyttedes Fabrikken til Vesterbrogade 9B. 1924 blev den sammenbygget med Reventlowsgade 8. Fabrikken producerer aarligt c. 50,000 Habitter, 20,000 Paletots og 75,000 Par Benklæder til en samlet Værdi af c. 4 Mill. Kr. Fabrikken beskæftiger c. 410 Arbejdere og c. 70 Funktionærer. Ejendommen Vesterbrogade 9B er opf. 1901 (Arkt. Prof. Albert Jensen).

F. Zachariae, Kultorvet 16, Fabrikation af Herreklæder og Herreskræderi, grl. ¹⁷/₁₀ 1874 af den nuvær. Indehaver Francis James Zachariae.

Carl Holten, Hjørneejendommen Frederiksborggade 18—Nørrevold 19, Fabrikation af Herreklæder, grl. 1876 af Etatsrd. Carl Christoffer Holten. Producerer aarligt c. 100,000 Sæt Tøj i Uld, c. 100,000 Sæt Arbejdstøj o. l. til en Værdi af c. 6 Mill. Kr. Beskæftiger c. 500 Arbejdere og c. 50 Funktionærer. Et Datterselskab Carl Holten A/B, Malmø, beskæftiger c. 200 Arbejdere og Funktionærer. Firmaets ovennævnte Ejendom ombyggedes 1912 (Arkt. Aage Mathiesen) og er 1929 atter under Ombygning (Arkt. Bygningsinsp. Robert Hansen).

Andr. Rosenberg og Co., Vestergade 9, Fabrikation af Herreklæder, grl. 1919. Producerer aarligt c. 24,000 Stk. Beklædning til en Værdi af c. 1,300,000 Kr. Beskæftiger c. 100 Arbejdere og c. 25 Funktionærer.

A/S L. Koppel, Købmagergade 50, Fabrik for Damelinned. Grl. ²⁶/₈ 1858 af Ludv. Koppel. Aktieselskab fra ¹⁸/₁ 1919, Aktiekap. 200,000 Kr.

Ivan Olsens Eff., Vestervoldg. 87, Fabrikation af og en gros Handel med Manufakturvarer (Herre- og Damelingeri). Grl. ¹⁸/₄ 1875 af Ivan Olsen. Efter dennes Død 1910 købtes Virksomheden af den nuværende Indehaver Grosserer R. Herting. Virksomheden beskæftiger c. 130 Arbejdere, deraf henved 100 ude af Huset, de andre paa Fabrikken, samt 33 Funktionærer.

A/S M. E. Grøn og Søn, Holmens Kanal 7, Fabrikation af Herrekonfektion, Damelinned og -kjoler, en gros Forretning med Tekstilvarer. Grl. 1825 af Marinus Emanuel Grøn. Dennes Søn L. J. Grøn blev 1852 Medindehaver og fra Faderens Død 1872 Eneindehaver til ¹/₁ 1879, da hans Søn Marinus Curtois Grøn blev Medindehaver og fra Faderens Død 1910 Eneindehaver, indtil Virksomheden 1924 omdannedes til et Aktieselskab, Aktiekap. 5 Mill. Kr. Beskæftiger c. 200 Arbejdere og 70-75 Funktionærer. Selskabet administrerer A/S Randbøldals Fabrikker i Randbøl (Fabrikation af Klædevarer, uldne Sengetæpper og Dækkener, Kunstsilke og Bomuldsvarer m. m.) og forhandler hele Produktionen fra disse Fabrikker. Selskabets ovennævnte Ejendom opførtes 1863 (Arkt. Herholdt). (Litt.: Berlingske Tidende for ²⁷/₉ 1910).

A/S A. Fønnesbech, Modemagasin, Østergade 37-47, grl. ²⁰/₁₀ 1847. Aktieselskab 1919, Aktiekap. 1,500,000 Kr. Produktion af og Handel med Hatte, Kjoler, Overtøj, Buntmagerarbejde og Damelingeri. Beskæftiger c. 200 egtl. industrielle Arbejdere og c. 300 Funktionærer. Forretningens Bygning er ombygget 1896, Arkt. B. og V. Ingemann.

Georg Eckardt, Købmagergade 60. Grl. 1880 i Slagelse som Manufakturhandel en detail af Georg Henrik Eckardt. Udvidedes senere med Filialer i Omegnen. Flyttedes i 1897 til København, hvor der oprettedes Indkøbskontor og Fabrikation af Dame-linned, Forklæder m. m. for Filialer rundt i Landet. 1912 omdannedes Forretningen til en gros Handel og Fabrikation, samtidig med at Sønnen Chr. Vilh. Eckardt indtraadte i Forretningen. Samme blev optaget som Kompagnon i 1916 og er efter Stifterens Død 1922 Eneindehaver af Firmaet. Beskæftiger henved 300 Personer.

O. Oehlschlægers Eftf., Købmagergade 9, Fabrikation af Broderier, grl. 1874 af Grosserer Emil Hertz, overtaget 1888 af Harald Lassen, hvis Enke Bertha L. og Søn Paul L. er de nuværende Indehavere. Foruden Omsætning i Danmark har Firmaet Eksport til Europa og Amerika og har Filialer i Oslo, Malmø, Stockholm, Helsingfors, London og Paris. Producerer aarligt for c. 2½ Mill. Kr. Haandbroderier, Broderigarn og Broderimaterialier. Beskæftiger c. 1500 Syersker, c. 35 industrielle Arbejdere, samt c. 250 andre Arbejdere og Funktionærer.

A/S Nordisk Skotøjsfabrik, Bryggerivej 9. Virksomheden stiftet af Carl Flack, efter dennes Død 1909 solgt til Fabrikkerne E. F. Jacob og Hugo Krogh og samtidig omdannet til et Aktieselskab, 1916 videregivet til De foren. Skotøjsfabrikker, hvilket Selskab 1918 overtoges af A/S M. I. Ballins Sønner og Hertz Garverier og Skotøjsfabrikker (Aktiekap. 10 Mill. Kr.), men ved dette Selskabs Rekonstruktion 1923 udskilt som Datterselskab af Ballin og Hertz. Fabrikkens Kapacitet c. 175,000 Par Fodtøj aarlig.

Dansk Læder- og Skotøjsindustri, A/S, Hejmdalsgade 14-16, stiftet 1918 ved Sammenslutning af Brdr. Niensens Skotøjsfabr., Th. Lists Skotøjsfabr., Otto Jørgensen og Co. (Skotøj en gros) og Victor Larssons Garveri, Rudkøbing. I 1926 optoges Carl J. Christensen & Co. i Selskabet. Aktiekapital 400,000 Kr. Aarsproduktion c. 150,000 Par Fodtøj (Værdi c. 2 Mill. Kr.). Beskæftiger c. 160 Arbejdere og c. 35 Funktionærer.

A. C. Illums Magasin.

Dampvaskeriet Thor, A/S, Thorasvej 7-11, grl. 1888, $\frac{1}{7}$ 1917 omdannet til Aktieselskab (Aktiekap. 600,000 Kr.) og overtog samtidig Dampvaskerierne „Danmark“ og „Solvang“ (grl. 1898). $\frac{1}{1}$ 1918 toges den nuværende Fabriksbygning i Brug (Arkt. Rs. Jensen), og samtidig begyndtes Fællesdrift for de 3 Vaskerier. Aarsproduktionens Værdi c. 1 Mill. Kr. Beskæftiger c. 200 Arbejdere og Funktionærer.

IV. Trævareindustri, samt Industrier i hvilke Træ indgaar som en væsentlig Bestanddel.

A/S H. E. Gosch og Co.'s Tændstikfabrikker og Aktietændstikfabrikken **Godthaab**, Islands Brygge 63. Førstnævnte Selskab, der i 1876 blev anlagt som privat Fabrik af Fabrikant H. E. Gosch, er efterhaanden sammensluttet med eller har overtaget følgende andre Fabrikker: P. Rohmells Tændstikfabrik (opr. 1837), Tændstikfabrikken Godthaab (opr. 1855), Aktietændstikfabrikken Merkur (opr. 1859), Godthaabsvejens Tændstikfabr. (opr. 1893) og Københavns Tændstikfabrikker (opr. 1898). I 1908 koncentreredes Fabrikationen i det nyopførte Fabrik anlæg paa Islands Brygge. Dog fortsatte „Merkur“ i Randers til 1920. Aktiekap. $\frac{1}{1}$ 1929: 2 Mill. Kr. (Litt.: Jubilæumsskrifter 1905 og 1923).

Blyantsfabrikken Viking, Islands Brygge 63, grl. 1914 som Datterselskab af A/S H. E. Gosch og Co.'s Tændstikfabrikker.

Brinch og Spehr, Vesterbrogade 123, Korkvarefab., grl. 1908 af Grossererne Ulrik Brinch og Hans Spehr, oprindelig i Frederiksstadsgade 11-13, i April 1915 flyttet til dens nuværende Beliggenhed. Der produceres aarligt for c. $2\frac{1}{4}$ Mill. Kr. af alle Slags Korkvarer, Propper, Korkskiver til Kronekork og Kronekork og beskæftiges c. 150 Arbejdere og 15 Funktionærer. (Litt.: Brinch og Spehr, Særtryk af Danmarks Søfart, Handel og Industri, Kbh. 1924).

V. Lerindustri.

Den kongelige Porcelainsfabrik og **Fajancefabrikken Alumina** A/S, Smallegade 45, er et Selskab, fremstaaet af det under Navn af „Alumina“ i 1872 stiftede A/S, der fabrikerer Fajance, Porcelæn og dermed beslægtede Varer, og som ejede Fajancefabrikken „Alumina“ og i 1883 købte Den kongelige Porcelainsfabrik. Aktiekapitalen, oprindelig 800,000 Kr., blev efterhaanden forøget til 4 Mill. Kr.

Fajancefabrikken, der paa Grund af sin voksende internationale Betydning har antaget det nye Navn „Københavns Fajancefabrik“, har en Brutto-Omsætning af 1,500,000 Kr., og Den Kongelige Porcelainsfabrik en Brutto-Omsætning af c. 4,500,000 Kr. aarlig. I begge Fabrikker arbejder c. 800 Arbejdere og Funktionærer.

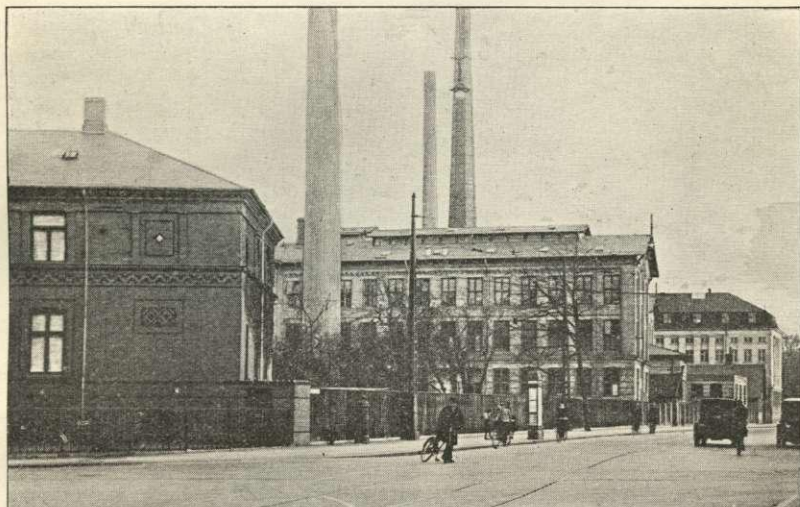
Fajancefabrikken blev anlagt i 1863 paa Christianshavn (Hj. af Baadsmadsstræde og Prinsessegade) af Aug. Schiøtt og flyttedes i 1869, Aaret efter at Philip Schou var traadt til som Leder, ud til sin nuværende Plads, hvorefter den i 1872 som nævnt gik over til Aktieselskabet.

Porcelænsfabrikken er oprettet af Kemikeren Franz Heinrich Müller, der efter at have fremstillet en Prøve af Porcelæn, forfærdiget af bornholmsk Porcelænsjord, og efter at der i 1774 var udstedt Indbydelse til Dannelsen af et Aktieselskab, fik Fabrikken i Stand i 1775 (beg. Nytaar 1776 paa Købmagerg., nuv. Nr. 50*). Da Fabrikken imidlertid ikke betalte sig, blev den ved kgl. Res. af $\frac{30}{100}$ 1779 overtaget af Staten og fik Navn af „Den Kongelige Porcelainsfabrik“. I de næste Aar, da Müller var Inspektør (Administrator), vandt Fabrikken, der navnlig arbejdede med Fabrikken i Meissen som Mønstre, sit Navn, støttet af tyske Kunstnere som A. C. Luplau, J. C. Bayer, F. A. Schlegel m. fl. og danske som H. Clio, Camrath og Ondrup. Senere traadte andre Kræfter til

*) Gaarden, som tidligere havde været ejet af flere Adelslægter, tilskødedes 1701 Fr. Rostgaard. Kort efter Branden 1728 blev den opf. i den Skikkelse, som den omtr. havde til det sidste. Senere var den østerrigsk Gesandtskabs Hotel og havde et katolsk Kapel (se p. 309); 1764 blev den købt af Vognmandslavet for 14,500 Rd. til „Kgl. allernaadigst privilegeret Post- og Gæstgivergaard“, som der stod over Porten; men almindeligt kaldtes den kun „Postgaarden“ (ikke at forveksle med Generalpostamtets Gaard, se p. 631). Den svarede dog daarlige Regning for Lavet, som ogsaa havde Lavshus her, og ved kgl. Resol. 1773 fritoges det for den med den derpaa hæftende Gæld, mod at Gaarden overdroges til Generalpostamtet, der 1775 udlejede den til Fabrikken, som købte den 1777 for 12,600 Rd. Da Fabrikken 1882 flyttedes ud til Alumina, blev den solgt og nedbrudt 1885 for at give Plads for en stor nymodens Bygning. (Se V. Bergsøe, De forbistrede Drengene, p. 22 fig.).

som G. F. Hetsch (fra 1824) og H. V. Bissen, og mange af Landets Kunstnernavne knyttedes til den; men den hensygnede dog efterhaanden i det 19. Aarh.; i 1868 solgte Staten den til Gross. G. A. Falck, uden at den dog mistede Prædikatet „kgl.“; først da den, efter i 1883 at være købt af Selskabet, var flyttet ud til sin nuvær. Plads ved Aluminia (Bygningerne er opført af Arkt. Ingemann), forandredes Forholdene under Ph. Schou (indtil 1902) og Arnold Krog fra 1893 som kunstnerisk Leder og Direktør, bistaaet af mange talentfulde Kunstnere som C. F. Liisberg, Oluf Jensen, F. A. Hallin, Erik Nielsen, V. Th. Fischer, G. Rode, G. Heilmann, Chr. Thomsen m. fl.

Denne Periode, der efter den første Opblomstringstid i Slutningen af det 18. Aarh. og den derpaa følgende Dekadence kendetegnes som Fabrikens Renæssancetid, drog ganske specielt Underglasurmaleriet frem, baade i Porcelæn til Brug i det daglige Liv som det muselmalede og blaablomstrede Porcelæn, og i Kunstporcelænet ved den af Krog

Kgl. Porcelainsfabrik.

skabte nationale kunstneriske Dekorationsmaade, som gennem de store Verdensudstillinger vandt det danske Porcelæn et Verdensry.

Med det 20. Aarhundrede indtraadte en videre Udvikling i Fabrikken. I 1902 fratraadte Philip Schou, og Fr. Dalgas blev hans Efterfølger, og samtidig indtraadte en stærk Udvikling af Overglasurteknikken i Porcelæn og en Nyskabning i Stentøjsfabrikationen. I 1916 fratraadte den kunstneriske Direktør Arnold Krog, og kort efter blev hidtilværende kunstnerisk Leder paa Fajancefabrikken Chr. Joachim udnævnt til kunstnerisk Direktør for begge Fabrikker.

Som Kunstnere, der har Del i Udviklingen af Overglasurporcelænet og den dermed i Forbindelse staaende Skulptur, maa nævnes: Gerhard Henning, Carl Martin-Hansen, A. Malinowski, G. Thylstrup, Thorkild Olsen og N. Tidemand, og som Kunstnere, der arbejdede for Udviklingen af Stentøj, maa nævnes: K. Kyhn, O. Mathiesen, G. Thylstrup, Jais Nielsen, Bode Willumsen, P. Nordström.

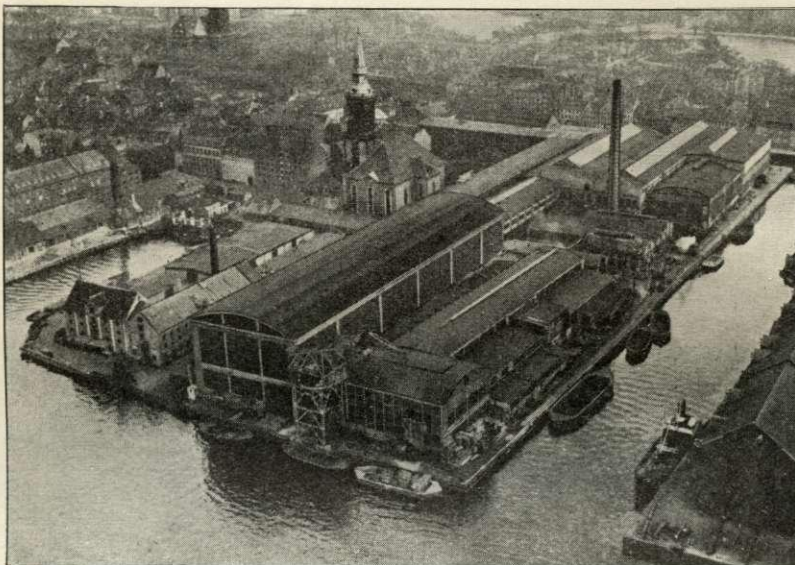
I 1916 begyndtes Fabrikationen af Celadon Porcelæn. Omtrent samtidig foretog navnlig O. Mathiesen og G. Thylstrup de første Forsøg med at blande formalet Chamotte i Stentøjsmassen og i Porcelænsmassen for at faa et grovere Materiale. I 1924 begyndte Eksperimenterne med turkisblaat Stentøj og Porcelæn, og i 1927-28 begyndte Fabrikken at fabrikere det saakaldte „Blanche de Chine“ Porcelæn, samt igen at optage Fremstillingen af G. F. Hetsch's skønne Former fra første Halvdel af det 19. Aarhundrede.

En tilsvarende kunstnerisk Udvikling fandt Sted i Fajancefabrikken. I 1902 begyndtes under Direktør Joachim en Fabrikation af flerfarvet Underglasurfajance. I 1915 fremstillede Direktør Joachim sit Tranquebarstel. I 1924-25 begyndte man paa Fajancefabrikken

at fabrikere Porcelæn til Institutionsbrug, nærmest et saakaldt blødt Porcelæn, der paa Grund af sin Styrke har faaet Navnet „Jærnporelæn“.

I 1927 oprettede man en ny Fabriksafdeling under Navnet „Københavns Porcelænsfabrik“, hvor der sammen med det tidl. omtalte Jærnporelæn fremstilles mat Porcelæn til Dekorationsbrug. Foruden Direktør Joachim maa som udøvende Kunstnere her nævnes: Maler Nils Thorsson, Fabriksmester O. Mathiesen, Billedhugger Kai Nielsen, Billedhugger R. Harboe, Maler Slott-Møller. (Litt.: C. C. Nyrop, Bidrag til den danske Industris Hist., Kbh. 1873; s. Forf., Den danske Porcelænsfabrikations Tilbliven, i Industrif. Maanedsskr. 1878; K. Madsen, Den kgl. Porcelænsfabrik i forrige Aarh., i Tidsskr. for Kunstindustri 1893; „De danske Byerhverv“, Kbh. 4. H.; „Før og nu“ 1920 p. 213 flg.).

Bing og Grøndals Porcelænsfabrik, A/S, Vesterbrogade 149, opr. 1853 af Brdr. M.

Burmeister & Wain, Maskinfabrikken paa Christianshavn.

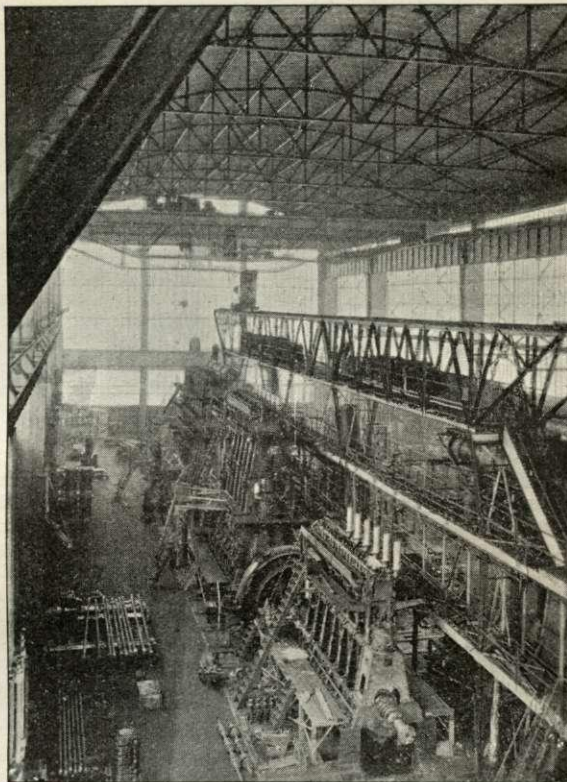
H. og J. H. Bing under teknisk Ledelse af F. W. Grøndahl († 1856), der var uddannet som Figurmager paa den kgl. Porcelænsfabrik. Oprindl. var Fabrikationen nærmest baseret paa Fremstilling af Biskuit-Relieffer efter Thorvaldsens Arbejder, men man gik ret hurtig over til at fabrikere glasseret Porcelæn og Telegrafklokker. Fra 1880 ledes Virksomheden af J. H. B.'s 2 Sønner Ludv. og Harald B. og efter Ludv. B.'s Død 1885 af sidstnævnte alene. 1895 omdannedes Virksomheden til et Aktieselskab (Aktiekap. 1,500,000 Kr.) med Harald B. som Direktør, efter hvis Død i 1924 Fabrikken ledes af Direktør Poul Simonsen. Foruden Porcelæn fremstilles tillige Stentøj og Fajance. Fabrikens kunstneriske Ledelse har i Tidens Løb været overdraget til Landskabsmaler A. Juul, Etatsrd. Heinrich Hansen, Malerne Pietro Krohn og J. F. Willumsen. Af Kunstnere, der i den senere Tid har været knyttet til Fabrikken, kan nævnes: Professor Hans Tegner, Billedhugger Kai Nielsen, Billedhugger Jean Gauguin, Billedhugger Lauritz Jensen, Fru Jo Hahn Locher, Kunstmaler Achton Friis, Kunstmaler Harry Kluge, Kunstmaler Axel Salto, Gunnar Nylund, Ebbe Sadolin, Ove Larsen, Cathinka Olsen, Fru Emma Kongsbøl, Knud Kyhn, Keramiker L. Lindahl, Olga Wagner, Siegfried Wagner, Billedhugger Axel Locher og Billedhugger Jens Bregne. (Litt.: H. Bing, Porcelænsfabr. B. og G. 1853-1903, Kbh. 1903; „De d. Byerhverv“, Kbh. 6. H.; Porcelænsfabr. B. og G. 1853-1928, Kbh. 1928).

Porcelænsfabrikken Norden, A/S, Valby Langg. 95, grl. 1916, Aktiekap. 1,200,000 Kr. Producerer teknisk Porcelæn.

VI. Metalindustri.

A/S Burmeister & Wain's Maskin- og Skibsbyggeri, Christianshavn, grl. $\frac{1}{1}$ 1872. Aktieselskabet overtog et Interessentskab, der fra $\frac{15}{5}$ 1865 havde drevet Virksomhed under Navnet Burmeister & Wain. Oprindelsen til denne Virksomhed var den af Hans H. Baumgarten i 1843 i Baghuset i Købmagergade 5 (nuvær. Nr. 46) grundlagte Virksomhed, hvori — efter at Virksomheden var flyttet til Møntergade — Carl Chr. Burmeister i 1846 blev optaget som Kompagnon. Samme Aar flyttedes Virksomheden til Christianshavn, Overgaden neden Vandet, hvor den endnu har sit Sæde. Her paabegyndtes

Fabrikationen af Skibsdampmaskiner, af hvilke den første afleveredes 1849. Baumgarten traadte ud af Firmaet 1861. 3 Aar senere indtraadte Englænderen William Wain. 1872 omdannedes Virksomheden paa Initiativ af C. F. Tietgen til et Aktieselskab med en Aktiekapital af 3 Mill. Rdl. med de to tidligere Indehavere som Direktører og Tietgen som Formand for Selskabets Bestyrelse. Samme Aar udvidedes Selskabets Skibsværft ved Køb af Arealer paa Revshaleøen. 1882 døde Direktør Wain og efterfulgtes af Englænderen, Ingeniør David Halley. Efter sidstnævntes Død i 1895 blev K. C. Nielsen hans Efterfølger med Bistand af cand. polyt. Ivar Knudsen. 1897 ansattes Martin Dessau som Selskabets merkantile Direktør. 1898 efterfulgtes Tietgen som Formand af Direktør G. A. Hagemann, under hvis Ledelse der foretoges en gennemgribende Modernisering af Selskabets Værksteder. Samme Aar paabegyndtes

Burmeister & Wain, Montagehallen.

Fabrikationen af Dieselmotorer. Selskabet anlagde en ny Centrifugefabrik (allerede fra 1880 havde man fabrikeret Centrifuger, men 1910 solgtes denne Virksomhed til A/B Separator i Stockholm). 1904-16 ejede Selskabet desuden Frederiksberg Metalvarefabr., der drevs under Firmanavnet Burmeister & Wains Export Co. 1907 frattraadte Direktør K. C. Nielsen. 1909 efterfulgtes Geheimekonferensraad Hagemann af Admiral de Richelieu, under hvis Ledelse Selskabet særlig har kastet sig over Bygningen af Skibsdieselmotorer og Dieselmotorskibe. 1912 afleveredes det første store Dieselmotorskib „Selandia“. 1918 traadte Admiral Richelieu tilbage og afløstes af Kmhr., Stiftamtmand Ammentorp. $\frac{1}{4}$ 1919 frattraadte Direktørerne Ivar Knudsen og Martin Dessau, og den tekniske Ledelse overtoges af Direktørerne H. H. Blache, Chr. Overgaard og E. Bondegaard, den merkantile Ledelse af Grosserer Wilh. Petersen. Sidstn. døde $\frac{16}{1}$ 1925. $\frac{10}{8}$ 1927 traadte Kmhr., Stiftamtmand Ammentorp tilbage og afløstes af Fabrikant C. F. Jarl. $\frac{1}{1}$ 1927 overtog B. & W. A/S Københavns Flydedok og Skibsværft, og samtidig udvidedes Aktiekapitalen fra 20 Mill. Kr. til 23 Mill. Kr. Fra $\frac{23}{11}$ 1928 er Aktiekap. forøget til 30 Mill. Kr.

og fra Septbr. 1929 til 35 Mill. Kr. Tidligere Direktør for A/S Kbhvns Flydedok og Skibsværft, E. P. L. Frigast, ansattes som Finansdirektør ¹/₁ 1929.

Selskabets Anlæg omfatter nu 1) Maskinfabrikken paa Christianshavn, hvor der findes Maskinværksteder samt store Montage- og Prøvehaller, foruden Kontor- og Lagerbygninger m. m. Anlægget er vurderet til 18,3 Mill. Kr. 2) Skibsværftet paa Revshaleøen, med 6 Beddinger, Værkstedbygninger, Kedelsmedie og to Flydedokker, der løfter henh. 13,600 og 8000 Tons. Anlægget er vurderet til 16,8 Mill. Kr. 3) Værftet i Strandgade, overtaget fra A/S Københavns Flydedok og Skibsværft; med Maskinværksteder, Støberier, Beddinger og 3 Flydedokker op til 4000 Tons Løfteevne. 4) Søndre Værft, i Sydhavnen, overtaget fra s. Selskab, men som f. T. ombygges til Fabrik for mindre Dieselmotorer. Begge Værfter er tils. vurd. til 9,4 Mill. Kr. 5) Støberiet paa Teglhølen, opf. 1920, en cirkelrund Støbehal 87 m i Diameter og 27 m høj; den udvides nu med et Renseri, opf. paa en tilstødende Grund, hvor det tidl. Skibsværft Baltica laa. Anlægget er vurd. til 10,3 Mill. Kr. I 1928 fremstilledes Skibsmotorer til en samlet Hestekraft af 148,000, og der afleveredes 15 Nybygninger, deraf 14 Dieselmotorskibe med en samlet Bruttotonnage af 71,400 Tons. Der beskæftiges ialt 8-9000 Arbejdere; i Arbejdsløn udbetaltes 1928 c. 22 Mill. Kr. (Litt.: A/S B. & W. 1872-1922, Kbh. 1922).

Koefoed, Hauberg, Marstrand og Helweg, A/S Titan, Tagensvej 32, stiftet ³⁰/₃ 1897 ved Sammenslutning af A/S Koefoed og Hauberg og Firmaet Marstrand, Helweg og Co. Førstnævnte Firma stiftedes 1857 af Rudolph Koefoed, sidstnævnte 1875 under Navnet Schmith og Marstrand. Produktion: Elektriske Maskiner, Elevatorer, Kraner, Transportanlæg, Centrifuger og Støbegods. Beskæftiger c. 600 Arbejdere og c. 150 Funktionærer. Aktiekap. $4\frac{1}{2}$ Mill. Kr. (Litt.: Jubilæumskatalog 1897-1922, Kbh. 1922).

A/S Atlas, Nørrebrogade 198 (Maskinfabrik) og Nordre-Fasanvej 235 (Jærnstøberi, Modelsnedkeri og Rørværksted), stiftet ²³/₁₂ 1897. Produktion af Dampmaskiner, Damp-turbiner, Køleanlæg og forskellige Specialiteter som Svideovne for Svin og Cementrør-maskiner. Aarsproduktionens Værdi c. 4 Mill. Kr. Beskæftiger c. 350 Arbejdere og c. 70 Funktionærer. Aktiekap. 3 Mill. Kr. Hovedbygningen er opført efter Tegn. af Arkt. Alfr. Thomsen. (Litt.: A/S Atlas, de første femogtyve Aar, Kbh. 1923).

A/S Frederiksberg Metalvarefabrik, Nitivej 10, grl. 1898. Fra 1904-16 Datterselskab af A/S Burmeister og Wain's Maskin- og Skibsyggeri under Navnet A/S Burmeister og Wain's Eksportkompagni. Fra 1916 selvstændigt Aktieselskab under det nuv. Navn. Aktiekap. 2 Mill. Kr. Der produceres aarligt 100-150,000 Stkr. af pressede Mælke-transportspande af Staal og Aluminium og fortinne Mejeriartikler, saasom Mælkesier, Malkespande, Haandkærner m. m. til en Værdi af c. $1\frac{1}{2}$ Mill. Kr. Foruden ovennævnte Hovedvirksomhed ejer Selskabet *Buaas Mejerifabrikker* i Aalborg (Fremstilling af moderne Mejerimaskiner). Selskabet beskæftiger i Kbh. c. 125 Arbejdere og c. 30 Funktionærer, i Aalborg 150-200 Mand og c. 25 Funktionærer. Begge Fabrikker har en udstrakt Eksportvirksomhed. Hovedbygningen Nitivej 10 er opf. 1904 (Arkt. A. S. Lauritzen). (Litt.: A/S Frederiksberg Metalvarefabrik, Kbh., dets Tilblivelse og Historie, Kbh. 1908).

A/S Nordiske Kabel- og Traadfabrikker, grl. ¹/_o 1891 af H. P. Prior under Navnet „Nordisk Kabelfabrik“ med Fabrik først i Kannikestræde 14, fra 1893 i Ryesgade 105. Omdannet ²¹/₂ 1898 til et Aktieselskab under det nuv. Navn med H. P. Prior som Direktør (Aktiekap. 10 Mill. Kr.). Selskabet overtog Kabelværket i Ryesgade og anlagde et Traadværk i Middelfart, der aabnedes for Driften ¹⁵/₄ 1899 (se IV p. 371). 1907 flyttedes Kabelværket til Fabrikvej. Kabelværkets Bygninger er opført i Aarene 1906-20 (Arkt. Alexis Prior). Grundarealet, der i 1907 var c. 6000 m², er siden 1920 c. 53,000 m². Kabelværket producerer aarligt c. 8500 Tons Kobber- og Broncetraad, elektrisk Isolationsmateriale, samt isolerede Ledninger og Kabler til en Værdi af c. 12 Mill. Kr. Det beskæftiger c. 520 industrielle Arbejdere, samt c. 130 andre Arbejdere og Funktionærer. Foruden Kabelværket ejer Selskabet *Valseværket*, Øresundsvej 1 i Sundbyøster. Selskabet købte 1908 denne virksomhed af A/S Frederiksværk Valseværk og flyttede den til Sundbyøster. Produktionen omfatter forskellige Raa- og Halvfabrikata for Metalvarefabrikker, Skibsbygningsindustrien og den elektriske Industri, navnlig Plader, Stænger, Rør, Traad og Profiler i Kobber, Aluminium, Bly, Messing, Nysølv, Bronze og forskellige Speciallegeringer. Den aarlige Produktion udgør c. 3500 Tons til en Værdi af c. 4 Mill. Kr. Der beskæftiges c. 125 Arbejdere og c. 20 Funktionærer. (Litt.: A/S Nordiske Kabel- og Traadfabrikkers Kabelværk, Kbh. 1928).

General Motors International A/S er grl. 1924 som den første oversøiske Filial af General Motors Corporation U. S. A. med en Aktiekap. af 10 Mill. Kr. Virksomheden

lejede i de første Aar den i Københavns Sydhavn beliggende gamle Kabelfabrik til Samlehal for sine Automobiles, men flytter i Begyndelsen af 1930 til sin egen nybyggede Fabrik i Aldersrogade, et Anlæg, som har kostet c. 10 Mill. Kr. at bygge og er beregnet paa en daglig Produktion af 300 Automobiles. Fabrikken leverer Vogne til Danmark, Norge, Letland, Estland og Lithauen. Den beskæftiger c. 285 Funktionærer samt 700 til 1300 Arbejdere.

Ford Motor Co. A/S, grl. 1919. Aktiekap. oprindeligt $\frac{1}{2}$ Mill. Kr., nu 30 Mill. Kr. Paabegyndte sin Virksomhed i lejede Lokaler i Hejmdalsgade. Produktionen tog hurtig Fart med det Resultat, at Lokalerne Gang paa Gang maatte udvides, indtil i Sommeren 1924 det nye Fabriksanlæg i Københavns Sydhavn stod færdigt. I 10-Aars Perioden 1919-1929 er der fremstillet over 140,000 Person- og Lastvogne. Fabrikken beskæftiger 500 Funktionærer og Arbejdere.

Nordisk Elektricitets Selskab, Fabrik for elektriske Masseartikler, Trekronergade 157. Fabrikken begyndte 1907, og i November 1908 anmeldtes Firmaet under Firmanavn: Moderne Mekanik ved I. P. Jacobsen og H. F. Jensen. 1912 ændredes Firmanavnet til det nuværende. 1913 udttraadte H. F. Jensen af Firmaet, og I. P. Jacobsen døde. Siden Marts 1913 har O. Ekman været Eneindehaver. Fabriksbygningen er opf. 1914 (Arkt. Vald. H. Hammer).

Telefonfabrikken Automatic, Amaliegade 7, grl. 1892 af Mekanikeren M. B. Richter i Ejendommen Nørrevold 78 for Tilvirkning af Skrivemaskiner for Blinde og elektriske Instrumenter, senere Cykledele og fra 1905 Svagstrømsmateriel, navnlig Telefonapparater og Centralmateriel, hvoraf der nu produceres for c. $1\frac{1}{2}$ Mill. Kr. aarligt. 250 à 300 Arbejdere og Funktionærer. Ejendommen Amaliegade 7 er opf. 1913-14 (Arkt. A. Amby).

Laurits Knudsen, Mekanisk Etablissement, A/S, Haraldsgade 43, grl. 1893 af Laurits Peter Knudsen som Ur- og Instrumentmager i Colbjørnsensgade. Senere henflyttet til Vesterbrogade 41 med samtidig Udvidelse af Fabrikationen til at omfatte elektriske Maskiner og Apparater. 1910 henflyttet til egen nybygget Fabrik Gl.-Kongevej 3. Efter Fabrikant Knudsens Død 1917 omdannet til Aktieselskab med Aktiekap. 1,2 Mill. Kr., i 1918 udvidet til 2 Mill. Kr., 1921 henflyttet til større nybygget Fabrik i Haraldsgade (opf. 1920-21 af Ingeniør Viggo Hougs og Arkitekterne Alfred Thomsen og Robert Hansen). Produktion: Elektrisk Installationsmateriel, Maalere og Højspændingsmateriel, samt Radiomateriel.

A/S Smith, Mygind og Hüttemeier, Maskinfabrik, Kedelsmedie og Jærnstøberi, Nørrebrogade 68 og Guldbergsgade 29, stiftet 1895 ved Overtagelse af de to Firmaer: Smith og Mygind og Fr. Hüttemeiers Eftf., Caroe og Schiemann. Aktiekap. 600,000 Kr. Produktion af Dampmaskiner, Dampkedler, Beholdere, autom. Indfyngingsanlæg, Jærnkonstruktioner og Jærnstøbegods.

A/S Fisker og Nielsen, Maskinfabrik, Peter Bangsvej 30, grl. 1906 som Elektromotorfabrik. Fabrikation af Støvsugere paabegyndt 1910. Omdannet til Aktieselskab 1920 (Aktiekap. 1,2 Mill. Kr.). Egne Salgsselskaber i London, Hamborg og Zürich. Produktion: Elektriske Støvsugere („Nilfisk“), c. 350 Arbejdere og Funktionærer. Fabrikken Peter Bangsvej 30 er opf. 1913 (Arkt. A. S. K. Lauritsen) og udvidet 1919 og 1927 (samme Arkitekt); en ny Udvidelse er paabegyndt $\frac{1}{3}$ 1929.

C. F. Riedel og Lindegaard, Kingosgade 11, Jærnstøberi og Maskinfabrik, grl. 1867 af C. F. Riedel og P. Lindegaard. Nuvær. Eneindehaver: H. V. Schwartz. Fremstilling af Varmeanlæg, Jærnkonstruktioner og Sporskifter, Kraner, Drejeskiver, Troljer m. m. til en Værdi af c. $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. aarligt. C. 90 Arbejdere og 10 Funktionærer.

A/S Vølund, Øresundsvej 147, Maskinfabrik, Kedelsmedie og Jærnstøberi, stiftet $\frac{1}{1}$ 1898 som en Fortsættelse af F. A. H. Petersens og Ludvig Christensens Maskinfabrik og Jærnstøberi paa Blegdamsvej 28-32. Førstnævnte begyndte sin Virksomhed 1875, da han overtog et lille Klejnsmedeværksted i Borgergade 39. Jan. 1921 overflyttedes Virksomheden til dens nuværende Sted. 1919 overtoges P. Almindes Maskinfabr. og i 1926 F. Mogensens Jærnstøberi (grl. 1769 af Englænderen Thomas Potter). Aktiekap. 2 Mill. Kr. Der produceres aarligt c. 140 Raaolliemotorer (7000 H.K.), c. 1500 Tons Støbegods, Centralvarmeanlæg, Dampvaskeri-, Dampkøkken- og Kedelanlæg m. m. til en Værdi af c. 5 Mill. Kr. og beskæftiges c. 600 industrielle Arbejdere og c. 120 andre Arbejdere og Funktionærer. (Litt.: Festskrift, udarb. af Direktør Aage Christensen ved Selskabets 25 Aars Jubilæum 1923).

F. L. Smidth & Co. A/S, Vestergade 33, Ingeniørvirksomhed for Projektering og Anlæg af Cementfabrikker, opr. 1862 af F. L. Smidth, efter dennes Død 1899 ledet af Poul Larsen og 1925 omdannet til A/S, Aktiekap. 5 Mill. Kr.; i 1928 er dannet et

Datterselsk. Dansmith Trust Co., Aktiekap. 2 Mill. Kr. Selskabet ejer en Maskinfabr. i Valby, en i Lübeck og en i Nordamerika, samt leder 10 Cementfabrikker, deraf 6 i Danmark. Selskabet har desuden Kontorer i London, Paris, New-York, Peking, Tokio og Sydney (92 % af Virksomheden udføres i Udlandet); ved Ingeniør- og Kontorarbejde beskæftiges c. 600 Personer; Hovedkontoret, Vesterg. 33, er ombygget 1907, Arkt. Gotfr. Tvede. (Litt.: Knudåge Riisager, F. L. Smidth & Co. 1882-1922, Kbh. 1921).

VII. Kemisk Industri.

A/S De forenede Gummi- og Luttringefabrikker, Schønning og Arvé, Heimdalsgade 45, grl. 1896 med en Aktiekapital paa 200,000 Kr. Efter gentagne forudgaaende Udvidelser af Aktiekapitalen udvidedes denne 1915 til 2,500,000 Kr. 1916 overtog Selskabet Ledelsen af A/S Skandinavisk Gummi Co., Odense.

C. Schous Fabrikker A/S, Sæbe- og Parfumefabrik, H. C. Jensensvej 11, grl. 1859 af J. C. Schou, der drev Købmands- og Fabriksvirksomhed i Nørre-Sundby. Udstillingsaaret 1888 flyttedes Virksomheden til København, og 1916 omdannedes den til et Aktieselskab med en Kapital paa 2½ Mill. Kr. Selskabet har i 1929 en Egen-Kapital paa 5,150,000 Kr. og har fra 1923 og 24 etableret Samarbejde med henholdsvis Sæbefabrikken Blaagaard A/S og A/S Schreiber og Carl Petersen jun.s Fabrikker og har senere erhvervet Aktiemajoriteten i disse Fabrikker. Selskabet har tilsammen c. 900 Udsalg, fordelt over hele Landet og Island. — Fabrikation og Omsætning foregaar tillige gennem de tre Datterselskaber, Fabrikkerne „Ilka“, „Ira“ og „Tatol“, der alle er Aktieselskaber. Selskabet beskæftiger c. 400 industrielle Arbejdere foruden et Kontor- og Butikspersonale paa c. 1600 Personer. (Litt.: C. Schous Fabrikker, Særtryk af Danmarks Søfart, Handel og Industri (1928)).

Hellesens Enke og V. Ludvigsen A/S, Tør-Elementfabrik, Aldersrogade 6, grl. 1886 af W. Hellesen paa Basis af sin Opfindelse „Tørelementet“, og kom efter dennes Død 1892 under Ledelse af Ingeniør V. Ludvigsen. 1905 flyttedes Fabrikken fra Blaagaardsgade til sin nuværende Plads. Efter en Ildebrand genopbyggedes hele Komplekset (færdigt 1918; Arkt. Helweg-Møller, se „Archit.“ 4/5 1918). Selskabet har desuden Fabrikker i Vangede og Ryesgade. Der produceres aarligt c. 5000 Tons Tørelementer til en Værdi af c. 10 Mill. Kr., c. 80 % af Produktionen eksporteres. Der beskæftiges c. 2000 Arbejdere paa Fabrikkerne foruden Kontorpersonale i et Antal af c. 100.

Alfred Benzon, kemisk Fabrik, Ny-Østergade 2-4, grl. 1849 af Alfred Benzon (f. 1823, d. 1894). Fabrikken Sønder-Boulevard 7, opf. 1863, senere ofte udvidet, bl. a. 1908 (Arkt. Bunch), producerer Kemikalier, Medicinalvarer, pharmaceutiske Specialiteter, Kolonialvarer m. m. Der beskæftiges c. 300 Arbejdere og c. 50 Funktionærer. (Litt.: Firmaet Alfred Benzon, Grundlæggeren og Virksomheden, Kbh. 1909).

VIII. Grafisk Industri.

Bianco Lunos Bogtrykkeri, Soldenfeldtsgade 3, opr. 1831 af Bianco Luno († 1852), der 1847 udnævntes til kgl. Hof-Bogtrykker. Efter hans Død overdrog hans Enke Ledelsen af Trykkeriet til F. S. Muhle og F. Dreyer. Sidstnævnte blev 1873 Enehaver og udnævntes 1879 til kgl. Hof-Bogtrykker († 1924). 1900 overtoges Virksomheden af Redaktør Carl Allers (Allers ill. Familie-Journal), † 1926. 1/1 1919 overtog Firmaet Martius Truelsens Bogtrykkeri. Nuværende Enehaver Carl Allers Etablissement. C. 140 Arbejdere og Funktionærer.

Carl Allers Etablissement, Gl.-Jærnbanevold, Valby, Papirfabrik og Bogtrykkeri, grl. 1871. C. 180 Arbejdere og 60 Funktionærer.

Egmont H. Petersen, Bogtrykkeri og Forlagsvirksomhed, grl. 1878 af Egmont H. Petersen. C. 340 Arbejdere og c. 150 Funktionærer. Virksomheden overgik 1920 til en selvejende Institution: „Egmont H. Petersens Fond“. Institutionens Ejendom „Gutenberghus“ er opført 1918/14 af Arkt. Ingemann og udvidet 1925/27 (Arkt. Alf. Cock-Clausen).

Handels- og Søfartsforhold.

A. Handel.

Medens man lige siden Industritællingen i 1897 har haft udførligt Kendskab til Omfanget af Hovedstadens Haandværk og Industri, har man først efter den store Erhvervstælling i 1925 faaet et tilsvarende Materiale til Bedømmelse af Omfanget og Karakteren af den saavel i Hovedstaden som i det øvrige Land værende Handelsvirksomhed.

De Oplysninger, man tidligere havde om Hovedstadens Handelsvirksomhed, indskrænkede sig væsentlig til Statistikken over Københavns Andel af Landets Udenrigsomsætning samt til Folketællingernes Oplysning om Befolkningens Erhvervsfordeling, hvilke sidste dog kun indsamledes hvert 10. Aar.

Det er derfor ikke muligt at give nogen detaljeret historisk Fremstilling af Hovedstadens Handelsudvikling. For Udviklingen af Udenrigshandelens Vedkomme kan der dog henvises til den i den indledende Beskrivelse af Danmark, p. 127, givne Oversigt over Danmarks Handelshistorie, hvor ogsaa Hovedpunkterne i Københavns Handelshistorie er fremdraget og sat i Forhold til hele Landets Udvikling.

Paa Grundlag af den nævnte Erhvervstælling den 15. Juli 1925 skal der i det følgende gives en Fremstilling af Omfanget og Arten af de i København-Frederiksberg værende Handelsvirksomheder, særlig med Henblik paa deres Betydning i Forhold til hele Landets samlede Handelsvirksomhed.

1925	København og Frederiksberg			Det øvrige Land			København og Frederiksberg i % af hele Landet		
	Antal Virksomheder	Samlet Personel	Samlet Omsætning Mill. Kr.	Antal Virksomheder	Samlet Personel	Samlet Omsætning Mill. Kr.	Antal Virksomheder	Samlet Personel	Samlet Omsætning
En gros Handel og dermed beslægtede Virksomheder	2,776	23,997	3,595	4,014	15,443	1,899	%	%	%
Agenturer	1,380	3,035	1,197	656	1,125	194	67,8	73,0	86,1
Detailhandel	17,083	36,988	1,178	47,870	77,421	3,027	26,3	32,3	28,0
heraf Næringsmiddelhandel	9,750	19,007	617	28,704	47,236	2,045	25,4	28,7	23,2
" Handel med Beklædningsgenst.	2,927	8,281	268	8,236	14,119	412	26,2	37,0	39,4
" anden Detailhdl.	4,406	9,700	293	10,930	16,066	570	28,7	37,6	34,0
Ialt egentlige Handelsvirksomheder og Agenturer	21,239	64,020	5,970	52,540	93,989	5,120	28,8	40,5	53,8
Hotel- og Restaurationsvirksomheder	1,328	8,158	95	4,119	17,602	133	24,4	31,7	41,5
Samtl. Handelsvirksomheder	22,567	72,178	6,065	56,659	111,591	5,253	28,5	39,3	53,6

For Hovedarterne af Handelsvirksomheder — en gros Handel, Agentur og Detailhandel samt Hotel- og Restaurationsvirksomheder — er der i foranstaaende Oversigt anført Antallet af Virksomheder, disses Personel og samlede Omsætning*) samt til Sammenligning de tilsvarende Tal for det øvrige Danmark. Endvidere er anført, hvor stor en Procentdel de forskellige Handelsarters Antal Virksomheder, Personel og Omsætning udgør af de tilsvarende Tal for hele Landet.

Af egentlige Handelsvirksomheder og Agenturer fandtes der herefter i København og Frederiksberg ialt 21,239 med et samlet Personel paa 64,020 Personer og med en samlet Aarsomsætning paa 5970 Mill. Kr. Desuden fandtes der 1328 Hotel- og Restaurationsvirksomheder med en samlet Omsætning paa 95 Mill. Kr.

Af Hovedstadens egentlige Handelsvirksomheder har Detailhandelen de 80 % af Virksomhederne, men kun c. 20 % af Omsætningen. Omvendt derimod har Grossist- og Agenturvirksomhederne kun c. 20 % af Antallet, men 80 % af Omsætningen. Af Personellet har en gros- og Agenturvirksomhederne c. de 40 %. Af de 17,000 Detailforretninger i København og Frederiksberg tilhører omtrent de 10,000 eller c. 60 % Næringsmiddelhandelen, og disse Virksomheder har en Aarsomsætning paa c. 600 Mill. Kr.

I Forhold til hele Landet ses København og Frederiksberg at staa med 61 % af en gros Handelens Personel og med 65 % af den samlede en gros Omsætning. For Agenturvirksomhederne er Hovedstadens Andel henholdsvis 73 % og 86 %.

De to Hovedstadskommuners Stilling som Hovedsæde for Landets en gros Handel og Agenturvirksomhed fremgaar tydeligt af disse Tal. At Storhandelen saaledes er koncentreret i Hovedstaden har sin Rod i historiske Traditioner og i Forhold, der knytter sig til København som Nordens største Havneby og Indehaver af Danmarks eneste Frihavn og eneste Børs, ligesaavel som det er af overordentlig Betydning, at København er Hovedcentret for Landets Jærnbanetrafik, og at den overvejende Del af Landets Skibsfart er hjemmehørende her.

Imidlertid er der stor Forskel paa Hovedstadens Overvægt indenfor de forskellige Handelsbrancher. Til Belysning heraf tjener Oversigten p. 715 f., hvor der er anført, hvor stor en Procentdel af Landets forskellige Branchers Antal Virksomheder og Omsætning, der falder paa København-Frederiksberg.

Indenfor en gros Handelen staaer de to Kommuner kun med knap Halvdelen af Landets Omsætning i Korn- og Foderstofbranchen samt Handel med Fisk og Vildt. Derimod falder ikke mindre end 92 % af Manufakturhandelens Omsætning paa Hovedstaden, og for de fleste Brancher staaer Hovedstaden med 80-90 % af Landets Omsætning. Indenfor Agenturvirksomhederne ses en endnu stærkere Koncentration af Omsætningen paa Hovedstaden. Saaledes er praktisk talt hele Agenturvirksomheden i Manufaktur- samt Jærn- og Metalbranchen samlet her.

For Detailhandelen som Helhed staaer de to Kommuner med en noget større Andel af Antallet af Virksomheder samt af Omsætningen og Personellet, end man skulde vente efter Folketallet. Dette skyldes formentlig bl. a., at Hovedstadens

*) Tallene for den samlede Omsætning vedrører Værdien af solgte Varer i Regnskabsaaet 1924 eller det nærmest forud for Tællingens Tidspunkt den 15. Juli 1925 liggende Regnskabsaar og omfatter kun den gennem egentlig Handelsvirksomhed foregaaende Omsætning og saaledes ikke Industrivirksomheders Grossalg (f. Eks. direkte Eksport) af Egenproduktion. Iøvrigt bemærkes, at da mange Varer i stort Omfang er Genstand for baade en gros og en detail Omsætning, vil Værdien af disse Varer indgaa saavel i en gros Handelens som Detailhandelens Omsætningstal.

	Hovedstadens*) procentvise Andel af hele Landets Hand- elsvirksom- heders	
	Antal	Omsæt- ning
A. En gros Handel:	%	%
Handel med animalske Landbrugsprodukter	50,0	62,6
" " Fisk, Vildt	18,9	45,0
" " Frø, Korn, Foderstoffer, Gødning	33,6	46,9
" " Kolonialvarer o. l., Materialhandelsvarer, Frugt, Grønts. m. m.	55,3	66,8
" " Manufaktur, Trikotage, Beklædning	78,2	92,1
" " Skotøj, Læder og Lædervarer	56,7	87,6
" " Trælast, Tømmer, Bygningsartikler	60,9	81,8
" " Møbler, Kurvemøbler, Børstenbinderartikler	71,1	77,6
" " Maskiner, Jærn, Isenkram o. l.	65,7	79,5
" " Automobiler, Cykler og Dele til samme	67,6	74,4
" " Elektriske Artikler, Guld- og Sølvvarer, Instrumenter	85,0	88,1
" " Kul, Koks, Brænde, Olie og Benzin	28,9	69,2
" " Papir, Papirvarer, Bøger, Blade	68,0	84,5
Andre og forskellige Brancher	58,0	85,1
Ialt en gros Handel...	57,4	66,9
B. Forskellige, mest med en gros Handel beslægtede Virksomheder**)	11,1	41,0
C. Agentur:		
Agentur i Nærings- og Nydelsesmiddelbranchen	53,2	87,1
" " Manufakturbranchen	95,5	99,5
" " Jærn- og Metalbranchen	72,1	96,6
" " andre Varer	67,0	75,2
Ialt Agenturer...	67,8	86,1
D. Detailhandel:		
Købmandshdl., Brugstøen., Kolonialh., Korn- og Foderstofh.	13,4	7,8
Handel med Brød, Mælk m. m.	26,7	40,1
" " Smør, Æg, Ost	39,6	51,8
" " Kød og Viktualier	24,2	43,4
" " Fisk, Vildt, Fjerkræ	19,8	51,3
" " Kaffe, Te, Konfekturer	57,2	65,5
" " Tobak, Vin	48,8	61,1
" " Frugt, Grønt, Blomster	43,4	54,7
Apoteker	18,1	28,5
Ialt Næringsmiddelhandel...	25,4	23,2
Handel med Manufaktur, Trikotage, Konfektion, Modevarer m. m.	29,1	40,2
" " Skotøj, Træsko m. m.	19,8	34,1
Ialt Handel med Beklædningsgenstande...	26,2	39,4
Handel med Trælast, Tømmer, Bygningsartikler, Støbæg., Materialhandelsv.	20,2	22,6
" " Møbler, Indbo m. m.	36,5	49,0

(Fortsættes).

*) D. v. s. København og Frederiksberg.

**) Herunder Kreaturhandlere, Øldepoter, Bogforlag, Dagblade og Auktionsforretninger.

	Hovedstadens*) procentvise Andel af hele Landets Hand- elsvirksom- heders	
	Antal	Omsæt- ning
	%	%
Handel med Guld- og Sølvvarer, Ure, Optik	24,9	36,9
" " Isenkram, Glas, Porcellæn	35,2	38,1
" " Sæbe, Parfume, Sygeplejeartikler, kirurgiske Instrumenter..	38,6	56,9
" " Papir, Bøger, Noder, Aviser, Fotografiapparater	36,9	46,5
" " Automobile, Cykler, Vogne	18,9	29,0
" " Maskiner, Værktøj, Symaskiner	13,3	36,8
" " Kul, Koks, Brænde, Olie og Benzin	31,2	32,9
" " andre Varer	29,4	28,3
Ialt Detailhandel...	26,3	28,0
E. Hotel- og Restaurationsvirksomhed:		
Hoteller, Gæstgiverier	3,6	13,2
Restauranter, Pensionater	37,2	60,3
Ialt Hotel- og Restaurationsvirksomhed...	24,4	41,5
Samtlige Handelsvirksomheder...	28,5	53,6

Forretninger har mange Kunder blandt tilrejsende og Provinsforbindelser. Oversigten p. 751 f. viser iøvrigt, at Specialiseringen indenfor Detailhandelen er langt mere fremskreden i Hovedstaden end i det øvrige Land. Omsætningen af Specialartiklerne Kaffe, Te, Tobak, Vin, Glas, Porcellæn, Sæbe og Parfume etc., der i København i stor Udstrækning foregaar fra Specialforretninger, finder i Provinsen i langt højere Grad Sted fra Købmandsforretninger, Brugsforeninger o. l.

Restaurations- og Pensionatsvirksomhederne i Hovedstaden ses at staa med c. 60 % af hele Landets Restaurationsomsætning, hvilket bl. a. kan forklares ved Byens store Turistbesøg og ved det forholdsvis store Antal enligstillede samt unge, der i Uddannelsesøjemed opholder sig midlertidigt i Byen.

Et andet Udtryk for den Koncentration af Handelsvirksomhederne i Hovedstaden, som fremgaar af de foran anførte Tal, haves fra Aktieselskabsstatistikken, hvoraf fremgaar, at c. tre Fjerdedele af samtlige danske Handelsaktieselskabers Aktiekapital falder paa Selskaber, der er hjemmehørende i Hovedstaden.

Til Belysning af Handelsvirksomhedernes Beliggenhed indenfor Hovedstaden hidsættes Oversigten næste Side, der for de forskellige Handelsgrene viser dels Fordelingen af Virksomhedernes Antal, Personel og Omsætning mellem København og Frederiksberg og dels Fordelingen indenfor de københavnske Bydele.

Det mest karakteristiske Træk er den overordentlig stærke Koncentration af Virksomhederne og deres Omsætning indenfor den indre By. Her falder saaledes ikke mindre end 84 % af en gros Handelens Omsætning i hele Hovedstaden og 56 % af Omsætningen i Hovedstadens Hotel- og Restaurationsvirksomheder.

*) D. v. s. København og Frederiksberg.

	En gros Handel og Agenturer			Detailhandel			Hotel- og Restaurationsvirksomhed		
	Antal Virksomheder	Samlet Personel	Samlet Omsætning	Antal Virksomheder	Samlet Personel	Samlet Omsætning	Antal Virksomheder	Samlet Personel	Samlet Omsætning
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Indre Bys sydlige Del	47,5	57,2	62,4	17,0	27,1	29,6	27,5	45,6	43,8
" " nordlige "	13,6	16,7	21,3	7,8	9,4	9,4	11,3	10,7	12,0
Christianshavn, Amagerbro og Sundbyerne	5,8	6,2	3,0	10,4	8,6	7,8	9,1	6,4	6,5
Vesterbro	9,3	6,0	4,0	13,4	11,7	11,3	14,1	12,1	12,1
Østerbro	5,2	3,4	2,6	11,5	9,0	8,6	7,9	4,9	5,1
Nørrebro	4,8	2,9	1,2	16,3	12,9	12,5	11,9	8,2	8,2
Brønshøjdistriktet	2,3	1,1	0,5	6,5	5,0	5,3	3,7	2,1	2,2
Valbydistriktet	1,0	1,7	1,0	3,0	2,3	2,3	2,3	1,5	1,1
København ialt...	89,5	95,2	96,0	85,9	86,0	86,8	87,8	91,5	91,0
Frederiksberg	10,5	4,8	4,0	14,1	14,0	13,2	12,2	8,5	9,0
Ialt...	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Vedrørende Københavns samlede Udenrigshandel foreligger der kun Oplysning om Værdien af den samlede Indførsel til København, medens man for Udførsels Vedkommende kun har de Tal, der fremgaar af Statistikken vedrørende Besejlingen af Københavns Havn. Da langt den største Del af Københavns Udenrigsomsætning foregaar søværts, vil disse Tal dog ogsaa være fyldestgørende til Belysning af den Godsmængde, som København omsætter med Udlandet (se p. 756 f.).

Værdien af Københavns samlede Indførsel i Aarene 1913, 1920 og 1927 var henholdsvis 622,5 Mill. Kr., 1984,9 Mill. Kr. og 880,9 Mill. Kr., hvilke Beløb atter udgjorde henholdsvis 73 %, 61 % og 53 % af hele Landets samlede Indførsel. Det overordentlig store Tal for Indførselsværdien i 1920 skyldes ikke alene i dette Aar særlig stor Indførselsmængde, men først og fremmest det høje Prisniveau, idet Pristallet for Danmarks udenlandske Vareomsætning i 1920 laa betydeligt over Niveaueet i 1913.

At Københavns Andel af Landets samlede Indførselsværdi er faldet fra at udgøre c. $\frac{3}{4}$ til nu kun at være godt Halvdelen kan formentlig henføres til den Forbedring og Uddybning af Provinshavnene, der har muliggjort det for disse at modtage en stigende Andel af den søværts kommende Indførsel, særlig af Landbrugets Raavarer (Korn, Foderstoffer og Gødningsstoffer).

I Tabellen p. 754 er anført den samlede Indførsel i 1927 fordelt paa de forskellige Varegrupper og sammenlignet med de tilsvarende Indførselstal for hele Landet, ligesom det er beregnet, hvor stor en Del Københavns Andel udgør af Værdien af de til hele Landet indførte Varer.

Med Undtagelse af de specielle Landbrugsvareer som Korn, Foderstoffer og Gødningsstoffer samt raa eller groft bearbejdede Mineraler staar København med over Halvdelen af Landets samlede Indførsel; for ikke faa Varegrupper som f. Eks. Maskiner, Manufakturvarer, Skind og Huder og Drikkevarer staar København med over 80 % af Landets samlede Indførsel. Denne Københavns overordentlig store

1927	Samlet Indførsel		København % Andel
	til København	til hele Landet	
	Mill. Kr.	Mill. Kr.	%
Levende Dyr	2,4	3,8	63,2
Madvarer af Dyr	26,3	29,1	90,4
Kornvarer	55,5	230,4	24,1
Foderstoffer og Frø til Udsæd	16,1	153,1	10,5
Havesager m. v., Frugter	34,0	46,7	72,8
Kolonialvarer	56,8	83,9	67,7
Drikkevarer	7,9	9,4	84,0
Spindestoffer	12,6	24,1	52,3
Garn, Traad o. l.	27,2	35,2	77,3
Manufakturvarer af Spindestoffer	130,3	159,0	81,9
Beklædningsgenstande	44,8	59,5	75,3
Skind, Huder, uberedte og beredte, dyriske Stoffer ..	31,1	35,0	88,9
Arbejder af dyriske Stoffer	3,9	5,5	70,9
Talg, Olie, Kautsjuk, Harpiks, Tjære o. l.	42,0	94,0	44,7
Arbejder af Kautsjuk, Talg, Olie o. l.	20,2	22,5	89,8
Træ, ubearbejdet eller groft bearbejdet	14,1	43,9	32,1
Træ, forarbejdet	12,1	24,1	50,2
Forskellige Plantestoffer	41,2	88,8	46,4
Papir og Arbejder heraf	17,7	23,4	75,6
Andre Fabrikater af Plantestoffer	1,5	1,9	78,9
Kemisk-tekn. Artikler o. l. samt Gødningsstoffer ...	18,3	67,7	27,0
Mineraler, raa eller groft bearbejdede	48,3	130,2	37,1
" i formede Fabrikater	14,9	23,4	63,7
Jærn, Staal og Arbejder heraf	47,5	83,7	56,8
Andre Metaller og Arbejder heraf	28,1	34,1	82,4
Skibe, Vogne, Maskiner, Instrumenter og Ure	103,2	122,7	84,1
Andre Varer	22,9	26,6	86,1
Samlet Værdi af Indførslen	880,9	1661,7	53,0

Andel af Indførslen skyldes for en væsentlig Del, at langt den største Del af Landets Transithandel ligger i København.

B. Handelsflaaden.

Den i København indregistrerede Handelsflaade udgjorde (incl. Regeringsskibe) ved Udgangen af 1928 ialt 411 Skibe med en Bruttoregistertonnage paa 725,548 Tons. Denne Flaades Fordeling efter Art og Størrelse fremgaar af Oversigten næste Side, hvor der til Sammenligning er anført de tilsvarende Tal for Aar 1912.

Medens Antallet af Skibe er gaaet tilbage i Tiden fra 1912 til 1928, er Tonnagen steget med c. 140,000 Tons eller c. 25 %. Imidlertid ses denne Stigning udelukkende at falde paa Motorskibene. Af disse var der i 1912 kun 15 med en Tonnage paa c. 10,000 Tons, men i 1928 var der 81 Motorskibe med en samlet Tonnage paa 219,000 Tons. Af disse Skibe var de 21 paa over 5000 Reg. T. br., medens der slet ikke fandtes saa store Motorskibe i 1912. Dampskibene er gaaet tilbage saavel i Antal som i Tonnage. Der bemærkes her særlig en Forskydning fra de middelstore til de største Skibe paa over 5000 Reg. T. br. Sejlskibenes Tonnage er i det betragtede Tidsrum blevet halveret.

I Forhold til det øvrige Land indtager Københavns Handelsflaade med Hensyn til Tonnagemængde en ganske dominerende Stilling, idet c. 70 % af hele Landets

Skibe indregistreret i København		1912		1928	
		Antal	Register-tonn. br.	Antal	Register-tonn. br.
Dampskibe:					
20—99	Registertonn. br.	40	2,104	34	1,886
100—499	" "	45	11,853	45	10,914
500—999	" "	34	26,571	31	23,896
1000—1999	" "	185	270,028	129	191,465
2000—2999	" "	52	121,729	41	94,189
3000—4999	" "	25	93,630	24	89,924
5000	" " og derover.....	4	38,403	12	89,963
Ialt...		385	564,318	316	502,237
Motorskibe:					
20—49	Registertonn. br.	8	211	19	598
50—99	" "	3	204	14	1,019
100—499	" "	2	226	8	1,921
500—3999	" "	"	"	8	20,894
4000—4999	" "	2	9,838	11	50,867
5000	" " og derover.....	"	"	21	143,707
Ialt...		15	10,479	81	219,006
Sejlskibe:					
20—49	Registertonn. br.	14	405	7	203
50—99	" "	9	608	2	158
100—299	" "	7	1,514	3	692
300—999	" "	1	300	1	300
1000—1999	" "	2	3,070	"	"
2000	" " og derover.....	1	2,952	1	2,952
Ialt...		34	8,849	14	4,305
Tilsammen...		434	583,646	411	725,548

Tonnage er hjemmehørende her. Af Skibsantallet har København imidlertid kun knap en Fjerdedel, idet Provinsen har et langt større Antal Sejlskibe og andre Smaaskibe, hvis Tonnage derimod ikke betyder noget videre.

Som Udtryk for Københavns Stilling som Hovedsæde for dansk Skibsfart kan desuden tilføjes, at ikke mindre end 90 % af danske Rederiers Aktiekapital hører til Selskaber med Hovedsæde i København.

C. Skibsfarten.

Vedrørende Besejlingen af Københavns Havn gives omstaaende Oversigt over Skibe, der indkom til Havnene i Aarene 1913, 1920 og 1927.

Det samlede Antal Skibe ses nu at være mindre end i 1913, derimod er den indgaaede Tonnage c. $\frac{1}{6}$ større end før Verdenskrigen, men som det fremgaar af Tabellen falder Nedgangen i Antallet af Skibe udelukkende paa Sejlskibe, hvis Antal nu kun udgør c. $\frac{1}{6}$ af Antallet i 1913. Omvendt er derimod Antallet af Dampere og Motorskibe steget med omtrent 50 %.

Af de i 1927 indgaaede Skibe indgik c. de 10 % til Frihavnen, men disse Skibe var langt større end de til Toldhavnen indgaaede, saaledes at Frihavnen

Besejlingen af Københavns Havne *)	Ialt indkomne Skibe**)		Heraf til			
			Toldhavnen		Frihavnen**)	
	Antal	Tonnage	Antal	Tonnage	Antal	Tonnage
1913:		1000 R. T. n.		1000 R. T. n.		1000 R. T. n.
Damp- og Motorskibe	12,021	4,382	10,516	3,065	1,505	1,317
Sejlskibe	9,572	336	8,644	260	928	76
Ialt...	21,593	4,718	19,160	3,325	2,433	1,393
1920:						
Damp- og Motorskibe	11,070	3,169	9,614	2,243	1,456	926
Sejlskibe	4,119	357	3,750	319	369	38
Ialt...	15,189	3,526	13,364	2,562	1,825	964
1927:						
Damp- og Motorskibe	17,538	5,391	15,947	3,952	1,591	1,439
Sejlskibe	1,110	144	975	112	135	32
Ialt...	18,648	5,535	16,922	4,064	1,726	1,471

staar med c. $\frac{1}{4}$ af den samlede indgaaede Tonnage, en Andel der er væsentlig den samme som i 1913 og 1920.

Over Halvdelen af de i 1927 til Københavns Havn indkomne Skibe var fra det øvrige Danmark. Af de fra Udlandet indkomne Skibe var c. 4000 fra Sverige, c. 1500 fra Tyskland og c. 1000 fra Storbritannien.

Den i Københavns Havn i 1927 stedfundne Vareomsætning er belyst i Tabellen paa næste Side, der i Tons angiver Vægten af den i Havnene ind- og udlossede Godsmængde fra og til Ind- og Udlandet.

Københavns Havns samlede Omsætning med Indlandet udgør 1,2 Mill. Tons. Da den samlede mellem danske Havne transporterede Varemasse udgør c. 2 Mill. Tons, vil det altsaa sige, at ikke mindre end to Trediedele af den samlede indenlandske Godsoomsætning passerer Københavns Havn. For den udenlandske Omsætnings Vedkommende er Københavns Havn ikke saa dominerende, idet der her kun omsættes c. $\frac{1}{3}$ af den samlede i danske Havne med Udlandet omsatte Vare-mængde, nemlig 4,3 Mill. Tons af ialt 12,2 Mill. Tons. Af Københavns udenlandske Omsætning ses iøvrigt de $\frac{6}{7}$ eller 3,6 Mill. Tons at være Gods udlosset fra Udlandet. Af denne saaledes indførte Vare-mængde udgjorde Kul, Koks og Briketter Halvdelen; den næststørste Varegruppe var Stykgods, hvoraf der indførtes 0,9 Mill. Tons. Af den fra Indlandet indførte Godsmængde udgjorde Sten, Ler, Glas, Cement og Teglværksprodukter c. 40 pCt.

Den fra København udførte Godsmængde udgør ialt 1,3 Mill. Tons med omtrent lige meget til Ind- og Udland. Stykgodsgruppen udgør her langt den overvejende Del (c. 70 $\frac{0}{0}$), denne Gruppe omfatter bl. a. Landbrugsprodukter, for hvilke København er Danmarks næststørste Udførselshavn.

*) Herunder Tuborg, Kastrup og Dragør Havne.

***) Eksklusive Færgefarten Københavns Frihavn-Malmø. — I 1927 indkom 852 Færger med en samlet Reg. T. af 622,812 R. T. n.

Københavns*) Havn 1927	Foderstoffer, Gødningsstoffer og Korn	Kul, Koks og Briketter	Sten, Kalk, Cement samt Teglværksprodukter	Trælast	Forskelligt Styrtegods	Stykgods	Levende Dyr	Ialt
	Tons	Tons	Tons	Tons	Tons	Tons	Tons	Tons
Udlosset Godsmængde:								
Fra Indlandet	24,234	207	267,782	696	124,971	193,878	4,058	615,826
„ Udlandet	343,189	1,786,645	109,421	122,129	361,062	897,587	3,458	3,623,491
Ialt	367,423	1,786,852	377,203	122,825	486,033	1,091,465	7,516	4,239,317
Indladet Godsmængde:								
Til Indlandet	166,133	12,584	4,455	662	31,450	392,540	„	607,824
„ Udlandet	57,411	23,303	11,214	187	72,923	489,336	2,812	657,186
Ialt	223,544	35,887	15,669	849	104,373	881,876	2,812	1,265,010
Samlet Omsætning:								
Med Indlandet	190,367	12,791	272,237	1,358	156,421	586,418	4,058	1,223,650
„ Udlandet	400,600	1,809,948	120,635	122,316	433,985	1,386,923	6,270	4,280,677
Ialt	590,967	1,822,739	392,872	123,674	590,406	1,973,341	10,328	5,504,327

*) Herunder indbefattet Tubørg, Kastrup og Dragør Havne. — Eksklusive Færgefarten Københavns Frihavn-Malmø, hvormed der indgik 116,000 Tons og udgik 16,450 Tons.